

KERÉKNYOMOK

TÁRSADALMI, ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

2025

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 Porosz Tibor**
A szociális identitás az
anátman-tan tükrében,
avagy a Buddha társadalom-
szemléletének alapjai
- 71 Keller Mirella**
Értekezés *chan* buddhista
szövegekről
– A tea, a meditáció
és a megvilágosodás esete
- 86 Béres Judit – Kuzder Rita**
A tibeti népi buddhizmus
megjelenése a kispikái prózai
műfajokban és a népdalokban
- 122 Tóth Sándor**
Környezetetika
– Lehetőségek és kihívások
- 172 Kelényi Béla**
Korunk *mandalái*
– Tenzing Rigdol
Egy gondolat életrajza című
installációja

ARCHÍVUM

- 201 Hidas Gergely**
Egy kiadatlan kézirat
Schmidt József hagyatékából
- 203 Schmidt József**
A Dsátakák könyve.
Páli mesék, regék, elbeszélések

KRITIKÁK, RECENZÍÓK

- 275** Matthew T. Kapstein (ed.)
*Tibetan Manuscripts and Early
Printed Books. Volume I.
Elements, Volume II.
Elaborations.* Ithaca and London:
Cornell University Press. 2024.
(Kuzder Rita)
- 278** Richard Salomon. *The Buddhist
Literature of Ancient Gandhāra:
An Introduction with
Selected Translations.*
Somerville: Wisdom Publications.
2018. (Hidas Gergely)
- 281** Summaries in English

A tibeti népi buddhizmus megjelenése a kisepikai prózai műfajokban és a népdalokban

A tibeti népi buddhizmus olyan szintézist képvisel, amelyben a kanonizált tanítások és a helyi szóbeli hagyományok egymást gazdagítva élnek tovább. Tanulmányunk a tibeti kisepikai prózai műfajok – különösen a közmondások és találós kérdések – valamint a népdalok buddhista vonatkozásait vizsgálja. Elemzésünkben kitérünk a műfajok formai sajátosságaira, történeti hátterére, valamint a bennük kifejeződő vallási, erkölcsi és világképi elemekre. Rámutatunk, hogy a tibeti folklórban nincs éles határ a szépirodalom, a vallási szöveg és a mindennapi bölcsesség között: a proverbiumok és népdalok egyaránt a Dharma gyakorlati alkalmazásának eszközei. A példákon keresztül bemutatjuk, hogyan jelenik meg a Buddha tana a mindennapi élethelyzetekre reflektáló szövegekben, s miként válik a vallás az erkölcsi eligazodás, a társadalmi emlékezet és a nyelvi kreativitás közvetítőjévé. Néhány mondatban kitérünk a folklórkutatás jelenlegi helyzetére, valamint a műfaji és terminológiai rendszerezés kihívásaira a tibeti kulturális kontextusban.

Kulcsszavak: tibeti népi buddhizmus, proverbiumok, találós kérdések, népdalok, folklórkutatás

A népi vallásosság mindig is egy olyan színezetét öltötte az intézményesített vallásnak, amilyennek azt az egyszerű nép saját életviteléhez igazítva adoptálta és átalakította – miközben a főbb tanoktól nem tért el. A tibeti buddhizmus népi változata kiváló példája ennek a folyamatnak: a szóbeli hagyományt is ápoló közösségek nem csupán befogadták a buddhista tanításokat, hanem saját nyelvi és kulturális eszköztáruk segítségével újra is értelmezték azokat. A buddhista bölcsességek, erkölcsi tanítások és kozmológiai elképzelések így a folklór szerves részévé váltak, és tovább élnek a rövid kisepikai prózai műfajokban – mint a közmondások, rejtvenyek, gyermekmondókák vagy epigrammák –, valamint a népdalokban.

A tibeti hagyományban nincs kategorikus határ a folklór és a szépirodalom között; a különböző műfajok szervesen kapcsolódnak egymáshoz, és közös céljuk a tudás, az erkölcs és az életszemlélet közvetítése. A tibeti népi irodalom így nem pusztán esztétikai értékkel bír, hanem fontos forrás a társadalom világszemléletének és vallási gyakorlatának megértéséhez is. A népi szövegekben megjelenő buddhizmus – amit gyakran „népi vallásosságnak” nevezünk – nem teológiai traktátusokon, hanem életszerű, tanulságos példákon keresztül szólítja meg a hétköznapi embereket.

Jelen tanulmány e gazdag hagyomány egy szeletét kívánja bemutatni, néhány gyöngyszemet villantva fel a tibeti népi buddhizmus megnyilvánulásából a kisepikai prózai műfajok és a népdalok világában. Célja annak feltárása, miként tükröződik a vallási tapasztalat, erkölcsi tanítás és életbölcseesség ezekben a szövegekben, s hogyan válik a buddhizmus egyéni és közösségi gyakorlatok részévé a folklór révén.

Az egyes műfajokhoz tetszőlegesen lettek kiválasztva az adatok, azt figyelembe véve, hogy buddhista kifejezéseket, tanításokat tartalmazzanak az idézett proverbiumok, találs kérdések, népdalok.

Proverbiumok

A proverbiumok eredete az epikus és lírai műfajokéval közel egy időre tehető, bár keletkezésük pontos időpontja nem határozható meg. „Formailag általában prózai alkotások, de numerozítás és szövegritmus is jellemzi őket.”¹ A proverbiumok egy összefoglaló elnevezés, ide tartoznak a közmondások, szólások, frázisok, idiómák stb. A parömiológia jelenlegi állása szerint nem állapítható meg egyértelműen, hogy a társadalmi fejlődés melyik fokán jelentek meg a közmondások, illetve azt sem tudjuk biztosan, hogy minden nyelv rendelkezik-e ilyen műfaji egységekkel. Még napjainkban is léteznek olyan nyelvi és etnikai közösségek, amelyek esetében nem ismerünk proverbiumokat. A kutatók ennek ellenére úgy vélik, hogy a közmondás a legősibb műfajok közé tartozik, mivel a bennük megfogalmazott tapasztalati bölcsesség nem feltétlenül igényel fejlett társadalmi struktúrát; elegendő hozzá egy olyan emberi közösség, amelyben az egyéni tapasztalatokból levont következtetések általánossá válnak.

A tibeti folklór esetében – különösen a kisepikai prózaműfajokat illetően – a kutatás még rendkívül kezdetleges állapotban van. A tibeti proverbiumok tudományos feldolgozása jelenleg is jelentős hiányosságokat mutat, és szisztematikus kutatástörténetről egyelőre nem beszélhetünk. A műfajhoz kapcsolódóan túlnyomórészt csak szöveggyűjtemények állnak rendelkezésre; rendszerezett archívumokkal, műfaji tipológiával vagy terminológiai egységesítéssel nem rendelkezünk.

1 Voigt 1998: 303.

Egyes kutatók – így például Christoph Cüppers és Per K. Sørensen – már végeztek elemzést a saját proverbiumgyűjteményük összeállításán, s az utóbbi években a tibeti közmondások témája több nemzetközi konferencián is megjelent. Ennek eredményeként néhány tanulmány is napvilágot látott, például Lama Jabb² tollából. Bár rendszerező, átfogó munka mindeddig nem született, jelentős eredményként értékelhető, hogy immár több mint két-három tucat tibeti proverbiumgyűjtemény jelent meg. Ezek összesen körülbelül 50–58 ezer közmondást tartalmaznak, ami azonban még mindig csak töredéke a teljes ismert anyagnak. A gyűjtemények nagy része a tibeti ábécé, azaz a *kakha* (t. *ka kha*) rendje szerint szerkesztett, vagyis a tibeti helyesírásnak megfelelően az első szó kezdőbetűje alapján rendezett. Ezek között találunk olyanokat is, amelyek angol nyelvű fordítást is tartalmaznak, bár a legtöbb kiadvány egynyelvű, kizárólag tibeti nyelven íródott.³

„Alaposan megvizsgálva a tibeti közmondásos és idiomatikus nyelvet minden korszakból merített példákon keresztül, azt találtuk, hogy bővelkednek archaikus bölcsességekben és szókincsben.”⁴

A közmondások és aforizmák mindig is kiemelt szerepet töltöttek be a tibeti nyelvhasználatban. A hagyományos szóbeli és írott bölcs mondások, epigrammák és maximum a klasszikus tibeti irodalom szerves részét képezik. E műfaji elemek megléte már a legkorábbi, például a tunhuangi dokumentumokban⁵ is igazolható. Ugyanakkor ezek történeti és területi elterjedésének feltérképezése rendkívül időigényes és nehézkes feladat, részben a források fragmentáltsága, részben a műfaji határok elmosódottsága miatt.⁶

A tibeti szakirodalomban két fő terminus használatos a közmondások megjelölésére: *tampe* (t. *gtam dpe*)⁷ és *khape* (t. *kha dpe*).⁸ A két fogalom gyakran szinonimaként jelenik meg a nyelvhasználatban, többnyire nem különítik el őket egymástól. Ezen kívül további két elnevezést is a proverbiumok körébe sorolnak a tibeti folklórban. Az egyik a *pecshö* (t. *dpe chos*), amelynek jelentése „példázat” vagy „allegorikus hasonlat”. Ez elsősorban tanító célzatú, vallási tartalmú történetet (t. *chos*, sz. *dharma*) közvetítő allegorikus formában, gyakran rövid narratívák, mesék (t. *gtam rgyud*) révén. A másik kifejezés, a *döda* (t. *zlos sgra*),⁹ négy szótagos, tömör forma, amely különösen kedvelt a tibeti retorikában. E szólások gyakran fonetikai és szemantikai ellentétre, illetve párhuzamra épülnek,

2 Jabb 2015.

3 Kuzder 2012.

4 Cüppers – Sørensen 1998: IX.

5 Thomas 1957: 103–112.

6 Kuzder 2010.

7 *tam* (t. *gtam*) – történet, *pe* (t. *dpe*) – példa; közmondás.

8 *kha* (t. *kha*) – száj, *pe* (t. *dpe*) – példa; szólás, mese, történet.

9 Szó szerinti jelentése „ismétlődő szavak.”

s elsősorban a nyelvi finomkodás, stilisztikai játék eszközeiként funkcionálnak – például alliteráció vagy asszonánc formájában.

„A tibeti bölcsességek és szólások számukban szinte végtelenek, mindenféle társadalmi környezetben nagyon kedvelik a tibeti emberek, korra, nemre, képzettségre való tekintet nélkül. Értelmetlen feladat lenne megpróbálni az összes közmondást regisztrálni, mert újak is gyorsan keletkeznek.”¹⁰

དགའ་བའི་རྒྱུ་ལྷན་གཅིག་ཡོད། [LP-308]	Boldogság után szenvedés van.
དག་པ་སངས་རྒྱལ། མ་དག་དཔལ་བ། [LP-702]	Tiszta a Buddha, szennyezett a pokol.
བདུད་རྩོད་ཤུགས་ཆེ་ཡང་ད་ལྟ་སངས་རྒྱལ་བ་དེན། [LP-731]	Bár a démon nagyon erős, az igazság most(anáig) a Buddha (oldalán van).
དཔལ་བ་མ་མཐོང་ན། སངས་རྒྱལ་ལ་ཡིད་མི་ཆེས། [LP-1343]	Amíg nem látja a poklot, a Buddhában sem hisz.
མྱིག་པ་སྐྱུ་མིགས་དང་། སྤལ་པ་ཚུ་མིགས། [LP-760]	A bűn olaja lecseppen, és a béka sója elpárolog.
སྐྱུ་རས་གཟིགས་ཀྱིས་རྩམ་པ་ནི་མི་འགམ། མྱིགས་པོས་རྒྱ་མ་ནི་མི་རྒྱ། [LP-861]	Csenrezig ¹¹ a <i>campát</i> biz nem fogyasztja, a barát a tolvajt biz nem lopja meg.
འབའ་ལི་ཐང་སྤོང་གི་པ་ལྷལ་རེད། ཟེར་མ་ཉན་རྒྱལ་བའི་འབྲངས་ས་རེད། [LP-1135]	Ba-Lithang ¹² a koldusok országa, hiába mondjuk, hogy Gyelwa (Rinpocshe) ¹³ szülőföldje.
དུག་སྤལ་འདྲ་བའི་ལྷ་གཉིས་མ། ཏ་མ་རུ་འདྲ་བའི་མགོ་གཉིས་མ། [LP-705]	Kétnyelvű, mint a mérges kígyó, kétarcú, mint a <i>damaru</i> . ¹⁴
འདྲེ་ཤར་ལ་བཞག སྤྱད་རུབ་ལ་བཟངས། [LP-750]	A húsevő démont keletre helyezte, az áldozati bárányt nyugatra küldte.

10 Cüppers – Sørensen 1998: XXVI.

11 Avalókitésvara (sz. *Avalokiteśvara*, t. *spyan ras gzigs*), az együttérzés *bódhiszattvája*.

12 Bathang (t. *'ba' thang*) és Lithang (t. *li thang*) két terület neve Kham-ban (t. *kham*s), közel a kínai határhoz.

13 A dalai láma elnevezése. Itt a 7. és a 10. dalai lámákra, azaz Kelzang Gyacho-ra (t. *bskal bzang rgya mtsho*, 1708–1757) és Ngawang Lozang Dzsampel Chülthim Gyacho-ra (t. *ngag dbang blo bzang 'jam dpal tshul khrims rgya mtsho*, 1816–1837) utal, akik Tibet ezen területén születtek.

14 Egy kis kétféjű dob, amelyet a hinduizmusban és a tibeti buddhizmusban használnak. A hinduizmusban a *damarut* (sz. *damaru*) Siva istenség eszközeként ismerik, amely a tantrikus hagyományokhoz kapcsolódik. Azt mondják, hogy Siva teremtette, hogy spirituális hangokat adjon, amelyek által az egész univerzumot létrehozták és szabályozzák. A tibeti buddhizmusban a damarut a meditációs gyakorlatok eszközeként használják.

རང་གི་བྱ་བ་རང་ཐོག ལྷན་སྦྲེན་སྒྲིག་པ་རང་འཁྱུར།
[LP-1515]

Saját tetteid csak téged emésztenek,
Dévadatta¹⁵ bűneit csak ő maga hordozta.

ཁ་ཚུང་མིག་ལ་རྩལ་དང་།
དམ་པའི་ཆོས་ལ་རྩུན། [LP-230]

A figyelő szemben porszem,
a szent Dharmában hazugság.

གལ་པོ་ཆེ་ལ་ནན་ཏན་དང་།
དམ་པའི་ཆོས་ལ་བརྩུ་ཚར། [LP-265]

Nagyon fontos (dolog)hoz szorgalom,
a szent Dharmához teljes tökéletesség
(szükséges).

དགོས་པ་དམ་པའི་ལྷ་ཆོས་མེད་པར།
མི་དགོས་འཇིག་རྟེན་གྱི་བག་པ། [LP-322]

Akinek kell, szent isteni Dharma,
akinek nem kell, világi menyasszony.

ཆོས་ཀྱིས་སངས་མ་རྒྱས་པར།
དྲིལ་བྱས་སྟོང་རྒྱང་བསྐངས། [LP-519]

Aki nem ébredt rá a Dharmára,
annak a csengőszó szomorúság.

ཆོས་མི་ལ་ཤོད་པར།
རང་ཉིད་སྟོམ་པ་གཙང་དགོས། [LP-523]

A Dharmát az embernek magyarázva,
a saját fogadalmának tisztának kell lennie.

ཆོས་མེད་ཀྱང་ཁྱེད་མའི་ཚུལ་དང་།
སྤྱ་མེད་ཀྱང་ཀོ་བའི་ཚུལ། [LP-525]

Nincs Dharma-ismerete,
de úgy tesz mintha láma lenne,
nincs szőre, de úgy tesz mintha bőr lenne.

ཆོས་མེད་ཀྱང་ཁྱེད་མའི་སྐྱ་བཅད།
ནོར་མེད་ཀྱང་པ་མའི་གཅེས་སྤྱག [LP-526]

Nincs Dharma-ismerete,
de lámaként borotválja a haját,
nincs vagyona, de a szülők kedvenc gyereke.

ཆོས་གཞོན་དུས་མ་བྱས་ཀྱས་ནས་འཁྱོད། [LP-527]

Ha a Dharmát fiatalon nem gyakorolja, idősen
bánni fogja.

ཆོས་ལ་བདུད་ཀྱི་བར་ཆད་ཡོང་གི་མེད་ན་དགའ་ལ།
ཡང་ན་སྤྱ་མ་ཆེན་པོས་སྤྱད་མ་བཅད་ན་དགའ་ལ།
[LP-530]

Öröm, amikor a Dharmában
nem merül fel akadály,
öröm, amikor a nagy láma
a hajtincset nem vágja le.

15 Hledzsin (t. *lhas sbyin*) Sákjamuni Buddha unokatestvére, az életéről szóló beszámolók nagyon változatosak, de általában gonosz és megosztó alaknak tekintik a buddhizmusban.

དུག་སྐུལ་ལྷ་ཚོས་བྱ་བ་ལས།
བཤན་པ་གྱི་རྒྱུ་བརྟེན་བ་དགལ། [LP-706]

Jobb megfenni a hentes kését, minthogy a mérges
kígyó megkapja az isteni Dharmát.

གནས་ལྷ་རི་བསྐོར་བའི་ཚས་གྲོགས་མིན་གྱང་།
བྱ་གོང་མོ་བསད་པའི་སྤྲིག་གྲོགས་ཡིན། [LP-797]

Nem Dharma-társ Cári¹⁶ (zarándok)körön, nem
büntárs a királyfogoly¹⁷ megölésében.

ཐུའི་རྩོ་ཕྱིག་ཞིགས་གྱང་།
ནང་ཚས་ཕྱིག་མི་ཞིགས།
[LP-953]

Bár a külső kőfal leomlik,
a belső Dharma-fal nem omlik le.

ཕུལ་ནི་ལྷ་སའི་རྩོ་བོ་ལ་ཕུལ།
བཏགས་ནི་རྩོ་རིང་སྐང་ལ་བཏགས། [LP-916]

Felajánlást biz a lhászai Dzsowonak¹⁸ tett,
(de) a *khatagot* biz a *doringre*¹⁹ kötötte.

སྟོ་བཟང་ཚས་རྒྱལ་མེད་ན།
དགེ་ལྷགས་པ་ལྟོགས་རིད་ཤི། [LP-1112]

Ha nem lenne Lobzang Cshögyel,²⁰
a *gelugpák* éhen halnának.

དགེ་བཤེས་ཁ་བདེ་པོ་ལ་སྦྱ་གུ་ཕུལ་ན་ཤེས་ཡང་།
[LP-312]

Ha tollat adsz egy beszédes *gesének*, megtanul
(írni).

དགེ་བཤེས་རྟ་ཐོག་ནས་ལྷུང་ན།
བབས་མི་དགོས་པ་ཁེ་བཟང་རིད། [LP-313]

Amikor a *gese* leesik a lóról,
a szükségstelen esést is a maga hasznára fordítja.

དགེ་བཤེས་ལགས་དང་ཚུད་པ་མ་རྒྱག
ཀ་བ་ལགས་དང་བརྟེན་ཀ་མ་རྒྱག [LP-315]

A tiszteletreméltó *gesével* ne vitatkozz,
a tiszteletreméltó oszlopot ne ütögesd.

ཁོང་ཁྱོད་སྟོང་མཁན་མེད་ན།
བཟོད་པ་གུ་ལ་སྦྱོམས། [LP-192]

Ha nem képes feldühödni,
akkor kin akarja gyakorolni a türelmet?

16 A „Tiszta Kristályhegy”, Cári (t. *tsA ri*) egy jelentős hegyi zarándokhely Dél-Tibetben.

17 A fácsnífélék családjába tartozó madár. Tibetben a tibeti királyfogoly (lat. *Tetraogallus tibetanus*) őshonos.

18 Az első tibeti tankirály, Szongcen Gampo (t. *srong btsan sgam po*, 569–649/650) kínai felesége, Wensheng (k. 文成公主, t. *mun chang kong co*) hozta ezt a Buddha szobrot Lhászába, jelenleg a Dzsokhang (t. *jo khang*) templomban van elhelyezve.

19 *Doring* (t. *rdo ring*) kőoszlop Lhászában, melyre pl. békeegyezmény vagy törvény, pestisjárványról feljegyzés, vagy a Potala palota építésének története van felvéve. Tibetben több ilyen is állítottak, Lhászában is több van.

20 A 4. pancshen láma, Lobzang Cshötyi Gyelchen (t. *blo bzang chos kyi rgyal mtshan*, 1570–1662), a 4. és 5. dalai láma tanára volt. Ő vezette be a *lutor* (t. *klu gtor*) és a *cshaszum* (t. *cha gsum*) rituálét. A közmondás erre utal, hogy a szerzeteseknek megélhetést biztosított ez a két szertartás.

ངང་པོའི་མི་ལ་ལྟ་ཡང་འཇིགས་པ་སྟེ། [LP-716]

Az őszinte embertől még az istenekben is félelem ébred.

འབྲུགས་པ་ལྟ་ཡི་ཡུལ་རྒྱལ་ཡོད།
འབྲུམ་པ་སྲིན་པོའི་ཡུལ་རྒྱལ་ཡོད། [LP-258]

Viszály az istenek országában is létezik,
megbékélés a démonok országában is van.

ཡར་ལུང་ལ་བསྐྱེད་མཁན་མི་ཚོ།
ཡར་ལུང་གི་ལྷ་གསོལ་དགོས་རེད། [LP-1499]

A Jarlungban²¹ élő embereknek a jarlungi istenekhez
kell imádkozniuk.

ཟས་ཞིམ་པོ་ཉི་མ་གཅིག་རེད།
གཏམ་ངན་པ་སྐལ་པ་སྟོང་རེད། [LP-1457]

A finom íz csak egy napig,
a rossz hír ezer világekorszakon²² (át tart).

ཁོད་ཚང་བཙན་རུང་ས་ནག་སྟེང་།

A keselyűk fészke ugyan biztonságos, mégiscsak
a föld(ön van),

རི་རྒུལ་མཐོ་རུང་ཉི་ཁྲུའི་འོག [LP-378]

a Méru²³ ugyan magas, mégiscsak alacsonyabb
a Napnál és a Holdnál.

ཁ་བྲགས་རིང་ནས་གང་ཡོང་།
དཀར་ཁ་གཙང་བ་ཡག་འདུག [LP-127]

Jobb a *khatag*²⁴ hosszúságánál a teljessége,
fehérségénél a tisztasága.

དགོན་པའི་ཇ་མེད། ཞལ་གྱི་ཐུག་པ་ཡང་མེད།
[LP-321]

Se kolostori tea, se Zsöl-i²⁵ *thugpa*.²⁶

21 A Jarlung (t. *yar lung*) völgyet gyakran a tibeti civilizáció bölcsőjeként is említik. A völgy mindössze 72 km hosszú, de számos fontos kastélyt, kolostort, templomot, meditációs barlangot, hegycsúcsot és *sztúpát* tartalmaz.

22 A *kalpa* (t. *bskal pa*) a 84000.co fogalomtár szerint egy kozmikus időperiódus, amely néha megegyezik azzal az idővel, amikor egy világrendszer megjelenik, létezik és eltűnik. A ciklikus idő hagyományos *Abhidharma* felfogása szerint egy nagy éon (sz. *mahākalpa*) nyolcvan kisebb éonra oszlik. Egy nagy éon során a világegyetem formát ölt, majd később eltűnik. A kisebb éonok közül az első húsz alatt a világegyetem a teremtés és a tágulás folyamatában van; a következő húsz alatt megmarad; a harmadik húsz alatt a pusztulás folyamatában van; a ciklus utolsó negyedében pedig az üres pangás állapotában marad. A szerencsés vagy jó éon (sz. *bhadrakalpa*) minden olyan éonra vonatkozik, amelyben egynél több buddha jelenik meg. <https://84000.co/glossary-search> [megtekintve 2025.05.20.]

23 Szó szerint: a hegyek királya (sz. Meru).

24 A *khatag* (t. *kha btags*) egy hagyományos szertartásos sál a tibeti buddhizmusban és a mongol buddhizmusban és tengerizmusban.

25 Zsöl (t. *zhol*) egy falu a Potala palota lábánál Lhászában, itt voltak a Ganden Phodang (tibeti kormány) kormánytisztviselőinek és más tibetiek lakhelyei és adminisztratív épületei. A 6. Dalai Láma kedvenc lakhelye volt.

26 *Thugpa* (t. *thug pa*) raguszerű tibeti leves.

དགོན་ཁྱེས་དགོར་འཇུ།
མ་བྱས་དུག་འཇུ། [LP-319]

A kolostori gyülekezet meg (tudja) emészteni az
alamizsnát,
a páva meg (tudja) emészteni a mérget.

རྒྱུད་པོ་ཆོས་ལ་ཡང་མི་འདུག
རྒྱུག་པོ་བླ་མས་བཀང་བྱང་། [LP-91]

Boldogság a Dharmában sincs,
szenvedést a láma is okozhat.

ཁ་ཤས་བླ་མ་བསམ།
ཁ་ཤས་གཏོར་མ་བསམ། [LP-167, CSC-974]

Némelyek a lámán meditálnak,
némelyek a *tormán*²⁷ meditálnak.

ཁམས་བཟང་པོ་བླ་མའི་སྐྱེ་རིན་ཡིན།
ན་ཚ་རྒྱིང་པ་ང་རའི་རྩུ་དག་རེད། [LP-178]

Az egészség a láma jótékonyága(nak),
a krónikus betegség a saját természetem(nek)
köszönhető).

བླ་མ་ཐེབས་ཅམ་ཐེབས་ཅམ།
དྲིལ་བྱ་དགྲོལ་ཅམ་དགྲོལ་ཅམ། [LP-1076]

A láma csak sétálgat, a csengő(vel) csak csilingel.

བླ་མ་ཐེབས་ཚར་ནས་བསངས་བཀང་། [LP-1077]

A láma távozása után gyűjt füstölőt.

བླ་མ་ལ་འབྲུལ་བ་དགལ།
དཔོན་པོར་ངོ་བསྟོད་དགལ། [LP-1081]

A lámának az adomány öröm,
az úrnak a hízelgő szó az öröm.

བླ་མ་ལ་མི་ཤི་དང་།
དཔོན་པོ་ལ་བྱུང་གཞི།
རྟོགས་ལྡན་ལ་མི་རོ། [LP-1082]

A lámának az ember halála,
úrnak viszály,
a jóginak holttest.

ལུང་པ་རེ་ལ་སྐད་ལུགས་རེ།
བླ་མ་རེ་ལ་ཆོས་ལུགས་རེ། [LP-1538]

Minden területnek saját dialektusa,
minden lámának saját vallása van.

ཤ་མ་ཟ་ཟེར་མཁན་བླ་མ་རེད།
ཤ་ཆེན་པོ་ཟ་མཁན་བླ་མ་རེད། [LP-1543]

A „ne egyél húst” hirdető láma,
a legnagyobb húst evő láma.

རྒྱུག་དང་མི་རྒྱུག་ཐེ་ཆོམ་སོམ་ཉི་མེད།
ཐེབས་དང་མི་ཐེབས་རྒྱུང་རྟེན་རྟེན་ཤོད་ཡིན། [LP-386]

Ütlek vagy nem ütlek, nincs kétség,
összetörlek vagy nem törlek, a *lungtádon*²⁸ múlik.

27 *Torma* (t. *gtor ma*) „felajánlási sütemény”, ami vajból és *campá*ból (pörkölt árpaliszt) van formázva.

28 *Lungta* (t. *rlung rta*): szélparipa, imázszóló; itt szerencsét jelent.

འགྲོག་པ་ཇི་ལྟར་ཐབས་སྤྲུག་གྱང་།
དཀྱིལ་འཁོར་སྤྱང་ལ་སྒྲོང་ལེ་མིན། [LP-1148]

Bármilyen szerencsétlen is legyen a nomád,
mégsem ül rá a *mandalára*.

ཕྱིག་པའི་ཁྲོ་ཆུང་རྒྱུ་ལ་འབྱེད།
ཁ་ནས་ཨོམ་གསང་མ་ཁྱེ་འདོན། [LP-761]

Kisebb bűnöket cipel a hátán,
szájából a titkos OM MANI²⁹ szól.

འཕྱི་བ་བརྒྱ་ལ་སྒྲོམ་ཆེན་གཅིག
རི་བོང་བརྒྱ་ལ་སྒྲོ་ལྡན་གཅིག [LP-973]

Száz mormota közt egy meditáló,
száz nyúl közt egy bölcs van.

མནའ་བཟོས་པའི་བྱ་ལ་ཐར་པ་མེད།
ཆོས་སྤྲུབས་པའི་བྱ་ལ་བན་སོང་མེད། [LP-891]

Az esküdöző fiúnak nincs megszabadulás,
a Dharmát megvalósító fiúnak nincs rossz lét(be
születés).³⁰

ཐང་བདེ་པོ་བྱང་ན་སྤྱ་ཨ་ལ་ཐ་ལ།
འགག་དོག་པོ་བྱང་རྒྱ་སྤྱ་མ་ཨ་རྒྱ་པད་མ།
[LP-671]

A biztonságos síkságon „Ala thala”-t³¹ énekel,
a keskeny, veszélyes ösvényen Ogyen Pemát³²
(szólítja).

ཕུ་སྤྱ་མ་མི་འབྱུར་ཨོ་རྒྱན་པད་མ།

A völgy magaslatán a nem változó
Ogyen Pema,
a völgy lankáin az emberek ura,
Thiszong Decen.³³

མནའ་ཡོན་བདག་མི་འབྱུར་བྱི་སྤྱང་ཕྱེ་བཅན།
[LP-912]

འདྲེ་ཉལ་སར་པར་གྱིས་སྤང་། [LP-749]

A PHAT³⁴ a húsevő démont³⁵ is
felébreszti álmából.

སྤྱིན་བདག་དང་པ་ཆེ་སར།
རྣལ་འབྱོར་རྒྱན་མི་རིང་། [LP-1161]

Ahol a patrónus nagyhittel rendelkezik,
a jógi mentális folytonossága
nem (lesz) hosszú.

29 OM MANI PADME HŪM – Csenrézi mantrája.

30 Pokolba, *prétaként* és az állatok létszférájába születésre utal.

31 A *Geszar ének*-re utal.

32 Padmaszambhava egyik neve.

33 A második tibeti tankirály Thiszong Decen (t. *khri srong lde btsan*, szül. 749, ur. 755–797/804).

34 A *phaṭ* a „pha” szótag, amely „összegyűjti az ügyes eszközöket” és a „t” betű, amely „átvágja a nem-tudást” kombinációja.

35 Nem emberi lények osztálya, amelyeket hagyományosan a föld vad, kietlen helyeihez kötnek. Különösen erőszakosnak tartják őket, és köztudottan húsevők.

ལྷ་རྩམ་སྤྱི་བའ་མཛོད་ལ།
འདྲེ་ཡི་དྲགས་ཀྱི་སྐྱ་གཉེར། [LP-1577]

Namthösze³⁶ kincstárában
húsevő *jidag*³⁷ az őr.

དགའ་བོ་འཁོན།
ཞིམ་བོ་སྐྱགས། [LP-306]

Az öröm ellenségeskedést,
a finom hányingert (kelt, ha túl sok)

སྐྱབ་པ་འགྲོ་འགྲོ་མང་ན་སྤྱི་པོའི་ཡུལ་ལ་སླེབས།
འཆོམས་མཁན་འགྲོ་འགྲོ་མང་ན་པགས་ཅུལ་དང་འབྲད།
[LP-423]

Ha a remete túl messzire megy, emberevő démonok
országába jut,
ha a szabó túl messzire megy, rohadó bőrrel fog
találkozni.

མི་ངན་གར་འགྲོར་གཏམ་ངན།
བྱ་ངན་གར་འགྲོར་སྐད་ངན། [LP-1217]

A rossz ember bárhová is megy, rossz a híre,
a rossz madár bárhová is repül, károgo a hangja.

མི་ངན་གྱིས་རྒྱུ་ཅན་བརྟུང་།
བྱི་ངན་གྱིས་བདག་པོར་སྐྱགས། [LP-1219]

A rossz ember megütötte a támogatóját,
a rossz kutya megharapta a gazdáját.

མི་ངན་ལ་དབང་སྤྲད་ན།
ཆུ་ཡང་བྲེ་ལ་འཇུག། [LP-1224]

Ha a rossz embernek hatalmat adnak,
a vizet is *de*³⁸-ben méri.

ཆག་མ་ཐུང་གཤིན་རྗེའི་རྒྱ་མ་ཆག
ཤི་མ་ཐུང་ཨ་པ་སྤང་མགོ་ཤི། [LP-469]

A törhetetlen Sindzse³⁹ mércéje eltörik,
a halhatatlan bikafejű apa⁴⁰ meghal.

བྱོས་ན་འཆི་བདག་ཁ་ནས་ཐར།
འཐབ་ན་གཤིན་རྗེ་ཆོས་རྒྱལ་པམ། [LP-1071]

Ha menekül, megszabadul a halál ura szájából,
ha harcol, Sindzse Cshögyel legyőzi.

བཟང་འབྲེལ་གྱགས་རྗེ་ཆེན་པོ།
ངན་འབྲེལ་འཁོར་བ་ཐོགས་མེད། [LP1483]

A jó kapcsolat nagy szerencse,
a rossz kapcsolat akadály nélküli körforgás.⁴¹

36 Namthösze isten (t. *lha rnam thos sras*, sz. Vaiśravaṇa), a Szuméru lejtőin élő *jaksák* (sz. *yakṣa*) vezetője. Az északi irány öreként gyakran ábrázolják a főbejáraton kívüli templomi falfestményeken. A gazdagság istenének is tartják.

37 A *jidagok* (t. *yi dwags*) nem emberi lények osztálya, amelyeket hagyományosan a föld vad, kietlen helyeihez kötnek. Különösen erőszakosnak tartják őket, és köztudottan húsevők.

38 Tibeti mértékegység, kb. egy liter.

39 Sindzse Cshögyel (t. *gshin rje'i chos rgyal*) – A halál ura Tankirály

40 A bika jelképezi a hosszú életet, mert élettartama általában hosszabb a többi állaténál.

41 A lét körforgása, a *szanszára*.

མཚོད་རྟེན་གཟུགས་འབྱུངས་བཞག [LP-533]

A *stúpa*⁴² építményére üríti a széket.

ང་ཚོ་དཔལ་ལྷན་ས་སྐྱུ་ལ།
འབར་བའི་སྒྲོན་མ་མི་དགོས།
མཐུབ་མོས་འོད། [LP-430]

Nekünk a dicsőséges *szatyáknak*,⁴³
nem kell égő fálya,
a mutatóujjunk ragyog.

དགེ་སྲོང་ཉ་མ་བསད་ན་མཚོ་མོའི་འགམ་ཅི་བྱེད།
[LP-316]

Ha a szerzetes nem fog halat, mit csináljon
a tóparton?

དགེ་སྲོང་བྱང་ན་དབུ་དཀར། [LP-317]

Amikor szerzetessé válik, fehér (lesz) a feje.

ཆོས་རྒྱལ་དབང་སྐྱེ་ཆེ་ཡང་།
མྱིག་པ་གུ་ཡངས་མི་གནང་། [LP-521]

Bár a tankirály nagy hatalmú,
bűneitől megszabadulni képtelen.

ཆོས་སྲོང་རང་མགོ་མ་ཐོན་པར།
མགོ་ནག་མི་ལ་སྐྱབ་རོགས། [LP-520]

A tanvédő saját magára nem vigyázva,
a fekete fejű embert segíti.

ཁའི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས།
ལུས་ཀྱི་སྐྱབ་པ་མི་དག [LP-179, CSC-1060]

A száj Tathágatájával⁴⁴
a test bűne nem tisztulhat meg.

ཁྲོན་པའི་ནང་གི་རུས་སྤུལ།
རྒྱ་མཚོའི་གཏམ་གྱི་ཤི། [LP-244]

A kútban lévő teknős
a tengerről szóló történet(től) meghal.

རང་མིག་རང་གིས་འང་ན་རྩོལ་བཟོ་གྱིས།

Ha saját szemedet magad akarod megvakítani,
bányássz követ!

ཁ་སྐྱིད་ལུས་དལ་དགོས་ན་འཚམས་བུ་སློབ།

Ha boldog szájra és szabad testre van szükséged,
szabóinas légy!

ཐུང་ཐུང་རྒྱུ་ལ་གཏོང་ན་ཤིང་བཟོ་སློབ།

Ha kis lehetőségeket akarsz elérni,
asztalosnak tanulj!

ཕྱི་མ་དམུལ་བར་འགྲོ་ན་ལྷ་བྲིས་གྱིས། [LP-1521]

Ha pokolra akarsz jutni, *thangkák*at fess!

ཤིབ་པ་རྩུས་འབྱེར་ན་ཡང་།
གཏོར་མ་མཚན་བྱང་འོག་ལ་ཡོད། [LP-288]

Ha a *dibpák*at⁴⁵ el is önti a folyó,
a nagyon fontos *tormát* elrejtik.

42 *Cshörten* (t. *mchod rten*, sz. *stüpa*), azaz ereklyetorony.

43 *Szatya* (t. *sa skya*).

44 *Dezsinsempa* (t. *de bzhin gshegs pa*), az „Akként távozott”, de fordítják „Beérkezett”-nek is.

45 Lhászától délre a Cangpo (Brahmaputra) folyó partján lévő szegény település, Dib lakói, akik híresen szeretik a *tormát* (t. *gtor ma*), a tibeti süteményt.

གཏོར་བཅོས་གཏོར་མའི་ཕྱི་ལོ་ཡོད། [LP-612]

A *torma*-készítés a *torma* csúcsán múlik.གཏོར་མ་ཉམས་པ་མཐེབ་ཡུས་གསོས།
ཆོ་ག་ཉམས་པ་ཡིག་བརྒྱས་གསོས། [LP-613]Az elrontott *tormát thebtyuval*⁴⁶ javítja,
az elrontott szertartást a százszótagú mantrával
javítja.གཏོར་མ་གནད་ལ་བཞག་ན།
བྱ་བྱི་སྤྱོད་ཐོས་བྱུང་པར་མེད། [LP-614]Ha a *tormát* a titkos pontra helyezi,
mindegy, hogy madár, kutya vagy bármi eszi meg.

Időjárási megfigyelések buddhista terminológiával

„A szólások külön csoportját képezik a *szabályok (regulák)*, amelyek között időjárási szabályokat, gazdálkodási szabályokat és egészségre vonatkozó szabályokat egyaránt találunk. [...] Ezek logikai egyezésén kívül érdemes megfigyelni hiedelemszerű implikációjukat is.”⁴⁷

A következő példák szemléltetik, hogyan kapcsolódnak össze a természeti jelenségek megfigyelései a buddhista tanításokkal a tibeti és bhutáni kultúrában. A buddhista terminológiák, mint például a kolostor (t. *dgon pa*), test, beszéd és tudat (t. *sku gsung thugs*), menedékvétel (t. *skyabs 'gro*), érdem (t. *bsod nams*) és Dharma-test (t. *chos lus*) mélyebb spirituális jelentéssel ruházzák fel ezeket a mondásokat. Az itt bemutatott példák *rabdzsampa* Karma Dordzse szóbeli közlése alapján rögzített adatok.

མདོག་དཀར་གྱི་སྤྱོད་ཀྱིས་རིང་ལུས་དགོན་པ་མི་སྤྱོད།

A fehér felhők nem hoznak vihart
a kolostor fölé.

ཉི་མའི་འོད་དཀར་བས་དགོན་པ་གསོལ་བ་འདུག།

A nap fehér fénye megáldja a kolostort.

སངས་རྒྱུ་གྱི་ཆོས་ལ་བརྟན་པས། བྱ་གཅིག་སྤྱོད་ནས་དུག་
བསྐྱོད་མ་བྱས་ན། ཆར་པ་མཁྱེགས་ཤོས་ན་མ་འབྱོར་ཞུ།A Buddha tanítása szerint, ha a gyermek
hangoskodik, mielőtt sírna,
az eső hamarosan eláll.དགེ་སློང་གི་གསོལ་འདེབས་རྩིས་ལ། རྒྱུང་གི་འཁོར་འདབས་
འབྱུར་བ་ཡིན། འབྱུག་བརྒྱུག་འདི་མཁྱེགས་པར་འབྱོ།A szerzetesek imái után a szél iránya
megváltozik, jelezve a vihar közeledtét.

⁴⁶ Egy újra emlékeztető szimbólum, amelyet a *tormával* helyeznek el.

⁴⁷ Voigt 1998: 307.

ལས་ཀྱི་དག་གཞག་ནི་དུས་སྐབས་ཀྱི་མཁའ་དག་གི་རིགས་
ནས་མཐོང་བའོ། མཁའ་འདི་སྤྱི་འཛིན་ན། རྣམ་ཤེས་ནི་
འབྲུག་མི་དག།

ཆོས་ཀྱི་སྦྱོང་པའི་དུས་ནང་ནས་འཇའ་ཆོན་མཐོང་བ་ནི། བདེ་
བའི་རྟགས་དང་བཟླ་ཤེས་ཀྱི་མཆོན་མོ་ཡིན།

བསམ་གཏན་བཞག་པའི་སྐབས་ནས་ཆར་པ་བཟུག་སྟེ། དེ་
རྣམ་པར་དག་པའི་རྟགས་ཡིན།

འབྲུག་བརྒྱུ་འདི་མཐུགས་པར་འགྱུ་བའི་སྐབས་ན། དགེ་
སྲོང་གི་རྩ་ཆེ་བསྟུགས་ཀྱི་བྱེད།

དགེ་སྲོང་གི་ཞོགས་ཀྱི་གཞས་དབྱངས་ནི། རྒྱུ་ཞི་བ་དང་
སྤྱི་བ་པར་བྱེད།

ཆོས་ཀྱི་གསུང་རྒྱན་དུ་ཉི་མ་འོད་འོད་ལྡན་བརྟན་པ་ནི། རིག་
པ་གསལ་བའི་རྟགས་ཡིན།

གནས་ཆེན་ཀྱི་རི་རིན་པོ་ཆེ་གི་རི་རིང་མཐོ་མཆོམས་ནས་
སྤྱི་བ་པར་ཆུ་བསྟེས་བྱུང་ན། རྣམ་གཞག་གསལ་བའི་རྟགས་
ཡིན།

དགོན་པ་ལས་སྦྱོང་འབྱུང་འདི་གནས་སྟུག་བསྟུར།

ནད་འཕྱལ་བའི་འབྲུགས་འབྲུག་བསྟེས་ཅེ་མཆོག་འབད།

སངས་རྒྱས་མཛད་འབྲུགས་འབྲུང་འཕྱུགས་གསུམ།

A *karma* tisztasága tükröződik az ég
tisztaságában; ha az ég felhős, a lelked is
zavart.

A Dharma gyakorlása közben megfigyelt
szívárvány a jó szerencse jele.

Ha a meditáció alatt hirtelen eső kezdődik, az
a megtisztulás jele.

A szerzetesek dobjai hangosabban szólnak,
amikor a vihar közeledik.

A szerzetesek reggeli éneke megnyugtatja
a szelet, és elűzi a felhőket.

A Dharma tanításai alatt megjelenő napfény
a megvilágosodás jele.

A szent hegyek csúcsán megjelenő köd
a spirituális átalakulás előjele.

A tiszta életmód és a helyes gyakorlás
a szenvedés elkerüléséhez vezet.

Az egészség helyreállítása a szellemi
gyakorlás erőfeszítéseivel érhető el.

A Buddha tanításainak követése erősíti
a testet és a szellemet egyaránt.

Találós kérdések

„A proverbiumhagyománnyal szorosan összefügg, attól mégis jól elválasztható a találósok (teljes elnevezéssel a találós kérdések vagy *rejtvények*) műfaja.”⁴⁸ A tibeti folklorisztikán belül a találós kérdések elsősorban kérdés formájában jelennek meg, s bár szoros kapcsolatot mutatnak a közmondásokkal, önálló műfaji jellemzőkkel bírnak. E műfaj kutatása

48 Voigt 1998: 311.

mindezidáig még a proverbiumok vizsgálatához képest is kevésbé feltárt területnek számít. Nem áll rendelkezésünkre megbízható adat arra vonatkozóan, hogy e műfaj mikor jelent meg a tibeti folklórban, és a fennmaradt írásos anyagok mennyisége is csekély.

A meglévő gyűjtemények elsősorban általános iskolai tankönyvekben található néhány példányra korlátozódnak, valamint néhány további kiadvány is ismert még. Figyelemre méltó egy kétnyelvű (francia-tibeti) válogatás, amely 108 tibeti adatot tartalmaz, és egy francia nyelvű kiadásban látott napvilágot.⁴⁹ Ezen túlmenően 1981-ben a Szönam Gyelchen (*bsod rnam rgyal tshan*) kiadónál újra megjelent (ezt korábban Amdóban adták ki) egy gyűjtemény, amely 179 találós kérdést tartalmaz.⁵⁰ Néhány további kiadvány Tibetben (Kína területén) is elérhető.

Noha írásos formában viszonylag kevés forrás áll rendelkezésre, a műfaj továbbra is élő és rendkívül népszerű a tibeti nyelvterületeken. Különösen igaz ez Bhutánra, ahol a találós kérdések ismeretéből versenyeket, *khar*-t (t. *khar*)⁵¹ is rendeznek.⁵² Mivel e folklór-típus elsősorban továbbra is a szóbeli hagyomány része, a meglévő gyűjteményeken túl fontos terepmunka-adatok is rendelkezésre állnak. Ezek közül kiemelkedik a Virginiai Egyetem online könyvtárában elérhető, Amdó térségében végzett terepmunka során rögzített száz találós kérdést tartalmazó videóanyag.⁵³

A tibeti folklórban e műfaj több különböző elnevezéssel is ismert: *gabchig* (t. *gab tshig*), *khe* (t. *khed*), *deu* (t. *lde'u*; *md'e'u*), *kuka* (t. *sku ska*), valamint *deu diwa dilen* (t. *lde'u dri ba dri lan*). A válaszokat, illetve megfejtéseket *gablen* (t. *gab lan*) néven jelölik.

A műfaj nemzetközi kutatása a találósokat a megoldások szerint osztályozza, melynek Archer Taylor⁵⁴ volt az úttörője és az ő megoldásait követik világszerte. Robert A. Georges és Alan Dundes⁵⁵ viszont a találós kérdés szövegeit rendezte rendszerbe.⁵⁶

49 Gossot – Robin 2019. <https://sengalarouge.com/en/project/108-devinettes-du-tibet/> [megtekintve 2025.04.11.]

50 bod kyī gab tshig 1981.

51 Valószínűleg a *khachar* (t. *kha tshar*) kifejezés rövidítése, ami kis összetevőket, alkotóelemeket jelent, s átvitt értelemben a találós kérdésekre és a válaszokra utal. A kifejezés kelet-bhutáni *changla* (t. *tshang la*) vagy más kifejezéssel *sarcshog* (t. *shar phyogs*) nyelven van (Tshering 2007: 59). Changla nyelven a *khar* (t. *mkhar*) szó házat jelent, míg ez a szó dzongkha és tibeti nyelven erődöt jelent. Amennyiben ez a jelentés áll a kifejezés mögött, akkor talán arra utal, hogy amikor találós kérdéseket játszottak, „játékból” fogadásokat is kötöttek, és olykor a fogadás tárgya a válaszadó háza volt. Tshering 2007: 61, Yeshi 2015: 32.

52 Tshering 2007: 55-82, Yeshi 2015: 1-46. https://www.researchgate.net/publication/263315409_Khar_The_Oral_Tradition_of_Game_of_Riddles_in_Tshanglakha_Speaking_Community_of_Eastern_Bhutan#fullTextFileContent [megtekintve 2025.03.10.]

53 <https://av.mandala.library.virginia.edu/subcollection/riddles-bayan-and-chentsa> [meghallgatva 2025.04.11.]

54 Taylor 1939.

55 Georges – Dundes 1963: 111-118; magyarul: 1977-1978: 250-271.

56 Voigt 1998: 313-314.

Azok az adatok, amelyeknél nincs jelezve forrás, *rabdzsampa* Karma Dordzse szóbeli közlései.

ལྷ་མ་བརྒྱ་དང་བརྒྱད། ཚང་མ་རྒྱ་མ་གཅིག
ཐེང་བ། [BOD-15]

Száznyolc láma egyszál bél(en).
(Imafüzér)

སྤང་ལྷོངས་གོར་མོའི་ངོས་གཉིས་ན།
ལྷ་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་ལྷོང་ཚུལ་ཡག
ཏ་མ་བྱ། [BOD-33]

Kerek mező két oldalán két isteni gyermek
lebegése jó.
(*Damaru*)

ཕྱི་མགར་བས་བརྒྱངས་འདྲ།
ནང་རྒྱ་མཚོ་འབྱུལ་འདྲ།
ཁ་ཉི་མ་ཤར་འདྲ།
མཚོད་མེ། [BOD-19]

Kívül kovácsolthoz hasonló,
belül tenger örvényéhez hasonló,
szája napkeltéhez hasonló.
(Vajmécses -felajánlás)

དགོན་པ་དཀར་པོའི་ནང་ལ་ལྷ་མ་དམར་རིལ་གང་རེད།
སྐད་ལྟེ་རེད།

Fehér kolostorban vörös láma kering,
mi az?
(A fog és a nyelv)

བརྒྱུད་ན་སྤར་མོ་གང་།
བཏང་ན་ཁང་བ་གང་།
ལྷོན་མེ།

Ha átfogod, betölti a tenyered, ha kiengeded,
betölti a házat
(Lámpafény)

མི་རིང་ཀྱལ་ཐག་གཡས་པའི་ལག་ཐག་ལ་ཐག་གཡངས་
ནས་གཟི་ལོ་ཡག།
དར་ཚས་ཤིང་། [YE-32, TSHE-79]

Egy magas férfi, aki csak az egyik oldalán visel
gho-t.⁵⁷ Mi az?
(Imázászló)

དགའ་རོང་ཀྱལ་ནང་ང་གང་གོ་ལ་འབྲལ་ཚུད་ནས་གཟི་
ལོ་ཡག
ཡར། [YE-32, TSHE-79]

A szerzetes zsebében van egy kavics.
Mi az?
(Fekete bors)

ཅན་དན་ཤིང་གི་ཚེ་མོན།
བྱ་རྒྱལ་ཁྲུང་གིས་ལྷག་རྒྱངས་བྱེད་ཅི་ཁེད།
སྤོས་རེད། [LibV-43]

Egy szantálfa tetejéről
Garuda madárkirály merül alá.
(A füstölő)

57 Hagyományos bhutáni férfi viselet.

ཐང་དཀར་པོ།
 ལྷག་ནག་པོ།
 ལྷག་རྩི་སྤྱོད་ཅི་ཁེད།

ཆོས་འདོན་པ་རེད། [LibV-69]

Fehér mező(n)
 Fekete juhok,
 s a juhász énekel, mi az?

(A szentírás recitálása)

ཅན་དན་སྒྲོང་པོའི་ཕྱོད་ནས་གཡུ་འབྲུག་སྒྲོན་མོ་འབྲུག་
 འགྲོས་བྱེད་པ་གང་རེད།

སྒྲོས་ཀྱི་དུ་བ་རེད།

A szantálfa végéről türkizkék sárkány villámlik,
 mi az?

(A füstölő füstje)

སྤྱིང་ལྷ་ཡུལ་ལ་འཁོར་ལོ་བསྐྱོར་། བར་མི་ཡུལ་ལ་རྟ་རྒྱུག་
 འོག་སྤྱི་ཡུལ་ལ་ཞབས་སྒོ་བརྒྱབས་པ་གང་རེད།
 ཐགས་འཐག་པ་རེད།

Fent az istenek országában kereket pörget,
 középen az emberek világában lovon lovagol,
 lent a *nágák* birodalmában a lábaival táncol,
 mi az?

(A szövés)

མི་བརྒྱ་དང་བརྒྱད་ཀྱི་དཔོན་པོ་ལ།
 ཡ་མཚན་ཅན་གྱི་སྒྲ་ཁུང་གསུམ།

འཕྲིང་བའི་མདོ་འཛིན། [BOD-51]

Száznyolc ember főnökének
 három csodás orrlyuka van.

(A *málá*⁵⁸ számoló gyöngyei)

མི་བརྒྱ་ཐག་གཅིག་གིས་བརྒྱད་།
 མི་གཅིག་ཐགས་པ་བརྒྱ་ཡིས་བརྒྱད་།

ཐིང་བ། ཟ། [G-171]

Száz embert egy tart össze,
 egy ember tartja a száz összekötöttet.

(Imafüzér és jakszörzszál)

Gyerekmondókák, kiszámolók

A folklóralkotások körén belül jelentős szerepet töltenek be azok a műfajok, amelyek kifejezetten gyermekeknek szólnak, s amelyeket felnőttek hoznak létre. A hagyományos népi kultúrában a kisgyermekekhez szóló költészet – különösen a mondókák és kiszámolók – fontos szerepet tölthetett be a szocializáció korai szakaszában. Noha a gyermek ebben az életkorban még leginkább passzív szemlélője a körülötte zajló eseményeknek, a játékos költészet – a mondókák hallgatása, ismétlése és eljátszása – révén közvetlen, érzelmileg gazdag kapcsolat alakul ki a gyermek és nevelője között. Ennek során fejlődik a gyermek képzelőereje, megismeri közvetlen környezetét, a természet világát, az évszakok váltakozását, az állatok világát, de mindenekelőtt saját anyanyelvét. A mondókák ismétlése gazdagítja a gyermek szókincsét, archaikus vagy ritkábban használt kifejezéseket sajátít el, s megtanulja anyanyelvének zenei jellegzetességeit: annak ritmusát és dallamát.

58 Imafüzér (t. *'phreng ba*).

A tibeti gyermekfolklor e műfaja – különösen a mondókák – tudományos szempontból jelenleg még szinte teljesen feldolgozatlan. Ugyan már megjelentek mondókás könyvek, és a számúzetésben működő tibeti kormány Oktatásügyi Minisztériuma is törekszik e hagyomány megőrzésére és közvetítésére, továbbá számos audio- és videófelvétel is hozzáférhető különböző médiacsatornákon, azonban a folklorisztikának ebben a specifikus műfajában egyelőre alig találunk tudományos közleményeket.

Az alábbiakban bemutatott két tibeti mondóka jól illusztrálja, hogy már egészen kisgyermekkorban megkezdődik a hagyományhoz való kapcsolódás, amelyben a buddhista terminológia és szemléletmód is korán megjelenik.

མཇུབ་མོའི་མིང་། [G-164]

Az ujjak nevei

མཐེབ་ཆེན་མི་ལ་ངོ་དགའ་ཞུ་སྟུང་པོ།

A hüvelykujjat az embereknek hízelgésre használják.

གོང་མཇུབ་ཀྱི་ཞིམ་པོ་མངར་མོ་ལྷག་སྟུང་པོ།

A mutatóujjat a finom édességek nyalogatására használják.

དགྱིལ་མཇུབ་གསེར་གྱི་གད་བྱ་གོན་སྟུང་པོ།

A középső ujjat aranygyűrű viselésére használják.

སྤྱན་མཇུབ་ལྷ་ལ་མཆོད་པ་འཕེན་སྟུང་པོ།

A gyűrűsujjat⁵⁹ az áldozatot isteneknek felajánlására használják.⁶⁰

མཇུབ་ཆུང་། གཞན་ལ་མཆོད་ཆུང་བྱེད་སྟུང་པོ།

A kisujjat mások lenézésére használják.⁶¹

ཨ་གཅིག་ཆ་གཅིག [G-155]

*Acsig cshacsig*⁶²

ཨ་གཅིག་ཆ་གཅིག་བསེ་བྱ་རྩ་གཅིག

Acsig cshacsig – Az orrszarvúnak egy szarva

ཨ་གཉིས་ཆ་གཉིས། ར་མ་རྩ་གཉིས།

Anyi cshanyi – A kecskének két csecse

ཨ་གསུམ་ཆ་གསུམ། ཐབ་ཀ་གསོག་གསུམ།

Aszum cshasum – A tűzhelynek⁶³ három feje

ཨ་བཞི་ཆ་བཞི། མཛོ་མོ་རྩ་བཞི།

Azsi cshazsi – A *dzomonak*⁶⁴ négy tőgye

ཨ་ལྷ་ཆ་ལྷ། མཇུ་གྱ་སྟུང་ལྷ།

Anga cshanga – Az ujjaknak öt testvére

59 Ez a fordítás nyugati terminológiát tükröz, a tibeti szóban nem szerepel a gyűrű.

60 A gyűrűsujj végét belemártják az italba, majd az ujj végéről felfelé az isteneknek, lefelé az egyéb lényeknek szétspriccelik. Csak ezután fogyasztják el maguk az italt.

61 Ha valakit rossznak tartanak, a kisujj felmutatásával jelzik.

62 Ez egy szójáték, szó szerint: „a” egy, „csa” kettő, és így tovább minden szám esetén. Ez nem került lefordításra, hogy a szójáték jellege megmaradjon.

63 A hagyományos nomád tűzhely három nagy kőből állt, melyet apának, anyának és fiúnak neveztek.

64 A jak és a szarvasmarha keresztezéséből származó nőtény hibrid.

ཨ་དུག་ཆ་དུག་སྐར་མ་སྒྲིན་དུག	<i>Adug cshadug</i> – A Fiastyúknak ⁶⁵ hat csillaga
ཨ་བདུན་ཆ་བདུན། སྐར་མ་སྒྲིན་བདུན།	<i>Adün cshadiün</i> – A Göncölszekérnek hét csillaga
ཨ་བརྒྱད་ཆ་བརྒྱད། འུ་པོ་རུ་བརྒྱད།	<i>Agye cshagye</i> – A szarvasnak nyolc agancsa
ཨ་དགུ་ཆ་དགུ་སྒྲིན་པོ་མགོ་དགུ་	<i>Agu cshagu</i> – A démonnak kilenc feje
ཨ་བརྒྱ་ཆ་བརྒྱ། བྱི་མོ་རུ་བརྒྱ།	<i>Acsu cshacsu</i> – A kutyának kilenc csecse
ཨ་བརྒྱ་གཅིག་ཆ་བརྒྱ་གཅིག། ཉ་ཟན་ཡ་མོ་བརྒྱ་གཅིག།	<i>Acsucsig cshacsucsig</i> – Az öreg lónak tizenegy foga
ཨ་བརྒྱ་གཉིས་ཆ་བརྒྱ་གཉིས། ལོ་འཁོར་ལྔ་བ་བརྒྱ་གཉིས།	<i>Acsunyi cshacsunyi</i> – Az évnek tizenkét hónapja
ཨ་བརྒྱ་གསུམ་ཆ་བརྒྱ་གསུམ། ལ་བ་ཅེ་མ་བྱ་བརྒྱ་གསུམ།	<i>Acsuzum cshacsuzum</i> – A <i>labce</i> ⁶⁶ egy anyja és tizenkét fia. ⁶⁷

A kisepikai prózai műfajba tartoznak még a rigmusok, jelszavak, kiáltások, üdvözlések, csúfolók, viccek stb. Ezeket jelen cikk nem tárgyalja, annyi viszont ezekről is kijelenthető, hogy folklorisztikai tanulmányok még nem születtek a tibeti anyagról.

Népdalok

A tibeti népdalok szerepe – akár a világ más tájain – vitathatatlan a nemzeti identitás meghatározásában. A dalok régtől fogva támpontot nyújtanak a közösségben betöltött szerepekhez, a viselkedéskultúrához, erkölcsi fogalmakat, életmódbeli elvárásokat, politikai ideológiákat, hiedelemrendszereket fogalmaznak meg. A történelmi, politikai és vallásos utalások direkt vagy indirekt adatain túl tükrözik az adott nép gondolkodásmódját, fogalomalkotását. Ezen fogalmakkal kapcsolatos gondolkodásmódunkat meghatározza a kultúránk, a környezetünk, a társadalmunk felépítése, így kultúránként eltérő jelek – a népdalokban nyelvi jelek –, az egyetemes jellegű szimbólumok nyilvánulnak meg. Ekként tükrözi a tibeti népdalok gazdag szimbolikája és változatos, természetközeli képi világa a tibeti kultúra és gondolkodásmód különböző elemeit.

A tibeti népdalok rendkívül gazdagok díszítőelemekben, különböző költői képekben. Az alliteráció, hasonlatok, metaforák és metonímiák, a megszemélyesítés és parallelizmus gyakori elemek a dalokban, illetve kedvelt eszközök a tibeti nyelvben egyébként is

⁶⁵ <https://www.nyest.hu/hirek/csillagkepek-a-mongolokkal>

⁶⁶ Kőhalom, amelybe feliratozott zászlókkal ellátott oszlopokat (nyílvevő imitációkat) állítanak, hogy a helyi istenek (t. *yul lha*) vagy harci istenségek (t. *dgra lha*) segítsék az adott közösséget, aki a hegy közelében lakik, akik a *labcé*t állították az istenségek tiszteletére.

⁶⁷ Az anyja a fő „oszlop”, a legnagyobb, a tizenkét fia, a körülötte levő tizenkét kisebb nyíl.

előszeretettel alkalmazott *jelentés nélküli szótagok* (t. *tshig lhad*) és *reduplikációk*. Ezekkel az eszközökkel tarkítják a fogalomalkotáshoz segítségül hívott természeti képek és a tibeti közösségek tágabb és szűkebb környezetét alkotó tárgyak, építmények, személyek, társadalmi normák (pl. szülőtisztelet, a természet tisztelete, életmód elemei, vallás stb.) által alkotott motívumokat. Gyakori motívum például a sátorként ránc boruló ég (t. *gnam 'khor lo rtsibs brgyad gur ra phub*), a szőnyegként elterülő föld (t. *sa pad ma 'dab brgyad gdan na 'ding*), melyek egy ünnepség helyszínének (hagyományosan a nomád sátor) analógiájaként jelennek meg a dalokban. A föld, mint nyolcszirmú lótusz, illetve a szőnyegként leterített föld vizuális analógiára támaszkodik. A jelenlévő vendégek analógiája gyakran a Nap és a Hold (a fő vendégek, például az anyai nagybácsi vagy az idősebb családtagok, szülők) (t. *dgung nyi zla gnyis ka mgron na 'bod*), a csillagok a többi, rangban alattuk lévő vendég. Az elénekelt dal sátorként fedi be a vendégeket (t. *kha la gzhas gur ra phub*). A közösség, ünnepség jelenlévőinek jelzői gyakran a szvasztika (t. *sde chen po g.yung drung sgo bzhi*) vagy olvasztott vaj (t. *sde mar khu 'dra gi dkyil nas*), ezek az adott hely, esemény tökéletességét szimbolizálják.

Ezek a motívumok a dalokban gyakran több strófán át megfigyelhetők, parallel szerkezetet alkotva. A parallelizmus gyakran használatos számos folklór hagyományban, növeli a népdalok memorizálhatóságát, segít közvetíteni az alapvető gondolatokat, kiemeli a tárgyak vagy gondolatok közötti kapcsolatokat és analógiákat. A párhuzamos szerkesztésű strófák esetén az első – vagy három strófánál az első kettő – szolgál példaként (t. *dpe*), amely a metaforikus jelentésű dal úgynevezett forrástartományát vagy külső képét tartalmazza, míg az utolsó strófa példázottként (t. *dpe can*), azaz céltartományként⁶⁸ vagy belső képként funkcionál, valódi jelentést vagy üzenetet közvetítve, amelyet céltartománynak nevezünk. A külső kép gyakran egy természeti kép, amely fizikai vagy hangulati analógián keresztül vetíti ránc a külvilág jellemzőit az említett jelenséggel kapcsolatos tapasztalatainkon alapulva. Például a befagyott folyó és az egymástól elválasztott szerelmesek közötti analógia a hideg érzésével járó negatív érzelemből fakad. Ugyanezen a megértésen alapul a mindent beborító hó képe, amely a szerelmesek közötti konfliktusokhoz vezető pletykák terjedését jelképezheti. Gyakori elterjedt motívum a vándordaru, ami külső képként szolgálhat a messzi útra induló kedveshez.

A dalok lehetnek strófikusak vagy strófát nem használók, de többségük strófikus szerkesztésű. A legáltalánosabb forma a két vagy három versszak 2-8 sorszámmal, szótag-számláló verseléssel, alapvetően izoszillabikus sorokkal. A szótagok (t. *tsheg bar*) száma

68 A forrás- és céltartományok gondolata a kognitív metaforaelmélethez kapcsolódik (lásd: Lakoff – Johnson 1981). Tekintve, hogy az események sematikus tárolása során megjelenő belső képek hozzák létre a metaforákat és különböző nyelvi kifejezéseket, talán szerencsésebb a kognitív metaforaelméletet figyelmen kívül hagyva a *külső* és *belső kép* kifejezések használata. (Birtalan 2018: 420.)

lehet páros vagy páratlan, leggyakrabban 6-10, de a dalok erősen improvizatív jellege és a felütésként alkalmazott, jelentéssel nem rendelkező szótagok, illetve ezek melizmatikus⁶⁹ jellege miatt (pl. *o, ye, ya ri lo, a la ye*) előfordulhatnak eltérő szótagszámú, heteroszillabikus sorok is.

A dalokat előadhatják egyedileg vagy csoportosan is, illetve gyakori a kérdés-felelet vagy felelgető-reagáló jellegű előadás is. Ezek, és az egyéb jellegzetességek, illetve a dalok elnevezései területenként és az előadás alkalmá szerint erősen változhatnak, de általánosságként elmondható, hogy a magasabban fekvő területeken nomád életmódot folytató közösségek körében – szemben a földművelő életmódú közösségekkel – gyakrabban találkozhatunk nagyobb hangtávolságokat alkalmazó, nyújtottabb dallamú dalokkal. Az ének egyszólamú, egyes daloknál felelgetős formában hangzik. A munkafolyamatokhoz kapcsolódó dalok jellemzően kevésbé nyújtottak, a munka ritmusához alkalmazkodnak. Egyes daltípusok előadásakor speciális technikát alkalmazhatnak az énekesek, például újévkor az *áldáskérő köszöntőt* (t. *'bras dkar*) és az egyéb *magasztaló beszédeket, köszöntőket* (t. *kha bshad, rta bshad, gnyen bshad* stb.) ritmikusan, elbeszélőmódban kántálják, mindegyikhez külön dallam tartozik, területenként variálódva. A különböző daltípusok részletes ismertetésére jelen cikkben nincs lehetőség, így csak az alábbiakban bemutatott szemelvényekről ejtenénk néhány szót.

Az **ünnepi dalok** (t. *dmangs glu*) előadása alkalomhoz kötődik, leginkább kisebb-nagyobb ünnepeken, esküvőkön, újévkor, helyi fesztiválokon stb. éneklik. Témája lehet az adott ünnepség, a jelenlévők jellemzése, magasztalása, vagy akár a hazaszeretet, a kollektív nemzeti⁷⁰ öntudat (t. *la rgya*). Alapvetően hangszerkíséret nélkül előadott bonyolult dallamvilágú, hajlításokkal tarkított (melizmatikus) dalok, de egyes területeken az előadást színesítheti furulya (t. *gling bu*) vagy lant (t. *rdung len*) is. Az éneklést felütéssel kezdik, ezek a szótagok is területenként variálódhatnak, de leggyakrabban az *o ye* felütéssel találkozunk. A dalok általában három versszakosak, de a középsőt legtöbbször kihagyják, csak különleges alkalmon – az újév (t. *lo gsar*) első napján, magasrangú szerzeteseknek vagy idősebbeknek címezve a tisztelet jeleként – éneklik a teljes dalt.⁷¹ Előadásuk gyakran az ünnepség különböző szakaszaihoz alkalmazkodik, így egy ceremónia (például lakodalom) kezdete, közepe és vége határozza meg a dalok témáját és szókincsét. Az ünnepség kezdetekor először tehát a vendégek érkezésekor „kinyitják

69 Egy szótagra több hangot éneklő dallamstílus, azaz hajlítás.

70 Ez a nemzeti öntudat a régi népdalokban a tibeti öntudatra, a tibeti hazaszeretetre vonatkozik, viszont az újabb dalokban kétféleképpen jelenhet meg: a lanttal, vagyis *dunglennel* (t. *rdung len*) előadott dalokban a tibeti hagyományok, nyelv, írás, tehát a tibeti kultúra megőrzésére való motiválás a cél, illetve hagyományos jellegű ünnepi dalokban pedig megjelenhet az anyaország, Kína iránti elkötelezettség kifejezése.

71 Lhun-Qi 2023: 49-50.

a dalok ajtaját”⁷² (t. *glu sgo phye ba*), ezután a helyet foglalt vendégek között járkálva az énekes a kezdődalokat énekli (t. *glu mgo rtsom pa*)⁷³, kezében alkohollal – ritkábban teával, üdítővel –, miközben a következő énekesnek átadja a kezében lévő csészét, amiből a következő énekes háromszor áldozatot (t. *mchod kha*) szór az égnek⁷⁴ (t. *mchod 'phen*) – és szimbolikusan a dalt is.⁷⁵ A bevezetés után a jelenlévő vendégeket magasztaló dalokkal (t. *bstod glu*) dicsérik, ezután jöhetnek a különféle típusú dalok opcionális jelleggel, a teljesség igénye nélkül: vidám dalok (t. *kha mtshar*), szomorú dalok (t. *smreng glu*), kérdés-felelet dalok (t. *dri ba dris lan*), áldást kérő dalok (t. *drin lan zhu ba*), közvetítő dalok (t. *bar bshol*), búcsúzó dalok (t. *bkra shis 'jog pa*). A dalok között alapvetően szókincsbeli különbségek vannak, az ünnepség kezdetén énekelt dalokban például gyakori fordulat az *egy dalt éneklek* (t. *glu zhid len*) és az *amikor egy dalt éneklek* (t. *glu len na*) kifejezések, ellentétben a magasztaló dalokkal, ahol nem esik szó a dal énekléséről, hanem a dal minden versszaka valaminek vagy valakinek a dicséretéről szól. A dicséret tárgyai lehetnek a jelenlévő vendégek vagy a tibeti kultúrában fontos szerepet betöltő emberek, állatok, tárgyak, helyszínek, a vallás. Gyakran jelennek meg a buddhizmus szimbólumai: a tankerék (t. *chos 'khor*), a nyolc szerencsés jel (t. *bkra shis rtags brgyad*), a szerencsefonat (t. *dpal be'u*), a Buddha életéhez kapcsolódó, vagy a tibeti buddhizmus szempontjából fontos helyszínek, szent helyek, írások.

A **szerelmi dalokat** (t. *la gzhas*)⁷⁶ az ünnepi dalokkal ellentétben ünnepeken csak bizonyos feltételek mellett énekelhetik. Előadásuk tabukhoz kapcsolódik, idősebbek, rokonok jelenlétében nem énekelhetők. Ünnepeken kifejezetten engedélykéréshez és az idősebbek távozásához kötődik az előadás. Ahogy az elnevezés is jelzi (*la*: hegyoldal, hágó, *gzhas*: dal), ezeket a dalokat hagyományosan a településektől távolabb, a jószág legeltetése közben éneklük, hiszen a tabu megszegése szégyenérzethez vezet, és erre a tibeti társadalom rendkívül érzékeny. Eredetileg az egymással szomszédos legelőterületeken, lankákon, hegyoldalakban egész nap az állatokat legeltető fiatal tibetiek énekeltek ezeket a dalokat unaloműzés, játék és ismerkedés, érzelemkifejezés céljából. Mivel a férfiak és nők közti vágyat, vonzódást, szerelmet és az ebből fakadó egyéb érzéseket jelképezi, ezért dallama kellemes, a nyelvezete pedig cifra, teli díszítésekkel, hasonlatokkal, metaforákkal. Szerkezeti felépítésüket tekintve az ünnepi dalokhoz hasonlóak, viszont a szerelmi

72 A dalok ajtaja metaforikus értelemben a torok, tehát énekelni kezdenek.

73 Ez a két kategória a tibeti szerzőknél keveredik, mindenesetre a dalok nagy része tematikailag nem mutat eltérést.

74 A tibetiek mindhárom cseppet az ég felé ajánlják.

75 Dpa' mkhar 2012: 107-108.

76 Az elnevezés szintén területenként változik, az említett *la gzhas* Amdóban elterjedt általánosabb név. Más területeken használatos még az *erős dal* (t. *shugs glu*), *hegyi dal* (t. *ri glu*), *társ dal* (t. *rogs glu*), *nomád dal* (t. *'brog glu*), *öreg dal* (t. *glu rgan*), *nagy dal* (t. *glu chen*), *szerelmes dal* (t. *mdza' glu*), *gur dal* (t. *mgur mo*), *hegyi dal* (t. *la glu*), illetve *kis dal* (t. *glu chung*) elnevezés is. (Béres 2025: 35-36)

dalok gyakran hosszabb, akár 8-9 soros strófákkal rendelkeznek. Ez utóbbit *kilencszótagosnak* (t. *dgu tshig*) nevezik, kilenc sorában soronként kilenc szótaggal. Ezt a formát tartják a legnehezebben komponálható, de legjobb szerelmi dalnak.⁷⁷ A dalok típusai az ünnepi dalokhoz hasonlóan időbeli és hangulati sorrendiséghez alkalmazkodnak. Kezdődallal nyitnak, ez egyfajta felkérés az éneklésre, búcsúzó-dallal zárnak, a köztes dalok pedig egy szerelmi kapcsolat fejlődését szimbolizálják. Az ünnepi dalokkal szemben a szerelmi dalokat felelgetős formában adják elő, az elhangzó dalra az ellenkező nemtől érkezik a reakció. Gyakran áthatja a versengés a sorokat, mint sok más daltípusnál, nem csupán a szórakozás, időtöltés a cél, hanem az énektudás bemutatása, mind hangbéli és nyelvi képességek, mind repertoár tekintetében.

A **keletkezés dalai** (t. *srid pa'i chags glu*) mind formailag, mind tartalmukban elkülönülnek a fent említett két daltípustól. Olykor csak pár sorosak, olykor viszont akár ezer sort is kitehet egy dal. Kérdés-felelet formában hangzanak el, de a szerelmi daloktól eltérően nem reakció jellegű kapcsolat van a két strófa között, hanem mintegy találós-kérdés dalba foglalva. Témája a világ kialakulása, a világ jelenségeinek keletkezése, azok természete, és az elemek, hegyek, vizek, élőlények tulajdonságaival kapcsolatos kérdések is felmerülnek bennük, mint például, hogy van-e az égnek tartóoszlopa.

Téma szerint különböző ciklusokra oszthatók, például a *keletkezés fokozatait ismertető dal* (t. *srid chags rim gyi skor*), a *garuda* (t. *khyung chen gyi glu'i bshad pa*) és a *teknős dala* (t. *rus sbal gyi glu'i bshad pa*), miszerint az ég és föld elválása idején az eget felemelő *garuda* és a földet tartó teknős egymásnak kérdéseket és válaszokat ad. További keletkezés-dalok még az *öreg fa keletkezés-dalai* (t. *srid pa sdong rgan yor ro; srid pa'i sdong rgan yor ba'i skor*) és a *keletkezés aranyfejű lovának dalai* (t. *srid pa'i blo rta gser mgo'i skor*). Ezeknek a daloknak a nyelvezete olykor archaikus, előadásuk bonyolultabb a többihez képest. További kutatás tárgya lehet annak megvizsgálása, hogy esetleg kapcsolatba hozhatók-e a mongol *világ hármasai* (m. *yertönciin guraw*) találós-kérdés jellegű dalokkal, melyek szintén a világ jelenségeivel foglalkoznak hármass felosztásban.⁷⁸

A **vitadalok** (t. *glu shags*) kifejezetten népszerűek egész Kelet-Tibetben, elhagyhatatlan elemei az esküvőknek és egyéb ünnepségeknek. Hangvétele a csúfolókhoz hasonló, viszont nem mindig gúny a tárgya, gyakran az énekes képességeinek fitogtatása a cél, a másik fél verbális legyőzése, és ebben a szerelmi dalokhoz hasonlít, felváltva éneklí két énekes. Hangvétele tehát hengegő, az énekes a saját képességeit kiemelve a partner, másik énekes fél hozzáértését, énektudását lekicsinyelve adja elő a dalokat. A téma sokszínű, a tibeti kultúra egészének különböző elemei, a természet, a vallás, életmód, család, szokások, gyakorlatilag bármi, ami a tibeti életvitelhez kapcsolódik – ez alól csak a szerelmi

77 Sangs-Qi 2015: 21.

78 Birtalan Ágnes felvetése alapján.

és szexuális jellegű utalások képeznek kivételt, ugyanis a vitadalokat leggyakrabban esküvőkön éneklék.⁷⁹ A dalok gyakran kifejezetten humorosak, frappánsak, a cél az „ellenfél” legyőzése, alkalmatlanságának bizonyítása.

Formailag és az előadás sorrendjében nagyon hasonlóak az ünnepi dalokhoz, a sort a kezdő dalokkal kezdik, áldást kérve az ünnepre, ekkor még nem felelgetős formában, és szintén nem felelgetősen zárják a búcsúzó dalokkal. A fő részt a felelgetősök jelentik, ami gyakorlatilag először a jelenlévők, a környezet stb. magasztalása, majd maga a vita (t. *tshig rgyag*). A vita, a gúny és hencseregés elemei megjelennek a szókinszben is, gyakran például *ezreket legyőző énekesnek* (t. *stong rgyal glu ba*) hívja magát az előadó, a másik félt pedig *daltalan fiúnak* (t. *glu med byi li*).

Érdekes, és a tibeti folklorisztika alig létező terepén is szinte teljesen kutatatlannak nevezhető dalok az úgynevezett Jari Aszo (t. *ya ri a bsod*) dalok. A dalokat a hagyomány ugyan egy valószínűleg létező személyhez köti, mégis megemlíthetjük a folklór-alkotások között: az idő során folklorizálódtak, változatokkal rendelkeznek. Jari Aszo valószínűleg a Kínai Népköztársaság mai Kanszu-tartományának déli részén – tehát történelmi-kulturális szempontból az amdói nyelvterületen – található Genlhoból (t. *gan lho*) származott, a Ngülra Cathang (t. *ngul rwa rtsa thang*) nevű nomád szállásterület népszerű betyárja volt a huszadik század első felében. Köthetők hozzá többek között *betyárdalok* (t. *jag glu*), úgynevezett *szívbéli beszédek* (t. *snying gtam*), *köszöntők* (t. *kha bshad*), *tanácsoló beszédek* (t. *kha ta slob gso'i glu*), *magasztaló dalok* (t. *bstod glu*). Előszeretettel hívták bíráként a vetélkedő nomád törzsfők vitás ügyeihez, tanácsára adtak, egyfajta vezető szerepet töltött be közösségében.⁸⁰ A Jari Aszo dalok jelenleg igen kis számban kerültek csak rögzítésre, és a legidősebb korosztályon kívül gyakorlatilag más már nem ismeri.

A keletkezés dalai (t. *srid pa'i chags glu*):

འབྲུང་བ་ལྔ་ནི་མ་མེད་ཟེར།།

འབྲུང་བ་ལྔ་ནི་མ་མེད་ཟེར།།

འབྲུང་བ་མ་མེད་ཇི་ལྟར་སྤྲོད།།

འབྲུང་བ་མ་མེད་ཇི་ལྟར་སྤྲོད།།

སྤྱིར་བཞི་ལྔ་ནི་རྒྱ་མམ་འདི་འདྲ་ཡིན།

འབྲུང་བ་མ་མེད་འདྲ་ལ་བཞི་ན།།

Úgy mondják, az öt elemnek nincs apja,

Úgy mondják, az öt elemnek nincs anyja,

Ha nincs apja, hogy létezhet?

Ha nincs anyja, hogy létezhet?

A négy kontinens népei ilyenek.

Az apátlan elem a fényből lett,

79 Sangs-Qi-Stuart 2015: 20.

80 Bérés 2025: 97.

འབྱུང་བ་མ་མེད་ཟེར་ལ་བརྟེན།
འབྱུང་བ་མ་མེད་མ་མེད་དེ་ལྟར་སྤྲིད། [BG-507]

Az anyátlan elem a sugárzásból⁸¹ lett
Így létezhet az apátlan, anyátlan elem.

འདྲི་བ།
ཐོན་བསྐལ་བ་ཆགས་པའི་དང་པོ་ལ།
ཁམས་རང་བྱུང་ས་གནི་ཆགས་པའི་སྐབས།
ཐོན་ཐོན་པ་ཁམས་ལ་འབྱུངས་པའི་རུས།
མི་མགོ་ནག་ཁམས་ལ་དར་བའི་རུས།
མཐོ་ལ་མཆོར་བའི་རི་བོ་དག།
ཡུལ་ལྷ་གཞི་བདག་ཅེས་པ་ཆགས།
རི་དེ་ཆོད་ལོ་རྒྱས་ཤིས་ན་ཤོད།
འདྲི་བའི་སྤྱུ་ལན་བྱང་རུ་གསུངས།

Kérdés:
Korábban, az első világkorszak idején,
Amikor a természet keletkezett,
Korábban, amikor a Buddha a világra született,
Amikor a fekete fejűek⁸² a világban elterjedtek,
Keletkeztek az eget díszítő hegyek,
A Területisten és a Földgazda.
Mondd el e hegyek történetét, ha tudod,
A kérdésre a választ dalban mondd!

ལན།
ཐོན་བསྐལ་བ་ཆགས་པའི་དང་པོ་ལ།
ཁམས་རང་བྱུང་ས་གནི་ཆགས་པའི་སྐབས།
སངས་རྒྱས་ཁམས་ལ་བྱོན་རུས་སྤྱ།
མི་འཛིག་རྟེན་ཁམས་ལ་དར་རུས་སྤྱ།
ཡུལ་ལྷ་ཞེས་པའི་བླ་རི་ནི།
མ་ཆེན་སྤྱོད་ར་ལ་སོགས་པ།
ཡུལ་ཀུན་རྒྱ་རང་སར་གནས་པ་ཡི།
ཡུལ་ལྷ་གཞི་བདག་རི་བོ་ཡོད།
དེ་ལ་ལ་རྩ་ལ་ལ་བྲག།
འགའ་ཞིག་ནགས་སམ་སྤང་གི་རི།
ཅེ་མོ་རབ་མཐོ་དགུང་ལ་བྱག།
ཅ་བ་རབ་བཏན་ས་གནི་མནན།
ཁ་དོག་མ་ངེས་རང་གོས་གསོལ།
དེ་རྒྱམས་ལ་ཡུལ་ལྷ་དངོས་སུ་གནས།
ཡུལ་འཛིག་རྟེན་ལས་རྒྱས་དབང་རུ་བསྤྱ།
སྤྱུ་དེ་ཡི་སྤྱུ་ལན་འདི་ལྟར་ཡིན། [BG-533]

Válasz:
Korábban, az első világkorszak idején,
Amikor a természet keletkezett,
Korábban, amikor a Buddha a világra született,
Amikor az emberek a világban elterjedtek,
A Területisten nevű lélekhegyek,
A Macshen Pomra⁸³ és a többi,
Mindenhol a saját területén élő
Területistennek és Földgazdának a hegyei voltak.
Némelyik agyagos, némelyik sziklás,
Némelyik erdős, némelyik mezős,
Legmagasabb csúcsuk az eget éri,
Legszilárdabb lábuk a földet nyomja,
Színük változó, mind saját ruhát hord,
De az biztos, hogy Területisten él rajta,
S azt a területet uralja.
Dalban ilyen választ adok.

81 A tibeti özer (t. 'od zer) szó szerint a „fény, sugár, sugárzás” szavakból keletkező szójáték.

82 A tibeti emberek.

83 Amdo szent hegye, másik nevén Amnye Macshen (t. *a myes rma chen*).

Ünnepi dalok (t. *dmangs glu*):

ལྷོད་དབུས་གཙང་དག་པའི་ཁིང་ཁམས་ན།
རྩེ་རྒྱལ་བ་སློབ་བཟང་གཤམ་པ་བཞུགས།
ཆོས་བདག་ཉིད་བསྟན་པའི་བང་མཛོད་རེད།
ཆོས་ཟབ་མོའི་གསུང་དབྱངས་སྤྱི་བས་འགྲུག།

Felső Ű-Cang tiszta földjén
Él a Győzedelmes Lobzang Dagpa,⁸⁴
Dharma-természete a tanítás tárháza,
A mély Dharma hangját megéneklek.

ཁུང་རྒྱ་ནག་དག་པའི་ཁིང་ཁམས་ན།
ཐོབ་གོ་ས་ཅན་གྱི་གོང་མ་བཞུགས།
རྒྱ་ལོངས་སྤྱོད་མོར་བུའི་བང་མཛོད་རེད།
རྒྱ་ཞོ་མ་པའི་ཐུག་གཡང་སྤྱི་བས་འགྲུག།

Alsó Kína tiszta földjén
Él a magasrangú Császár,
Vagyona és bősége a kincsek tárháza,
Boldogító vagyonának gazdag áldását
megéneklek.

བར་གྱི་མདོ་ཁམས་སྐང་དུག་ན།
འཛམ་གླིང་གི་སར་རྒྱལ་བོ་བཞུགས།
མདའ་གཞུ་ཁབ་དམག་གི་བང་མཛོད་རེད།
དཔའ་དར་བའི་དཔའ་གཡང་སྤྱི་བས་འགྲུགས།
[ML-31]

Középső Dokham⁸⁵ hat ormán
Él Dzamling Geszar király,⁸⁶
Nyila, íja, páncélja a hadsereg tárháza,
Terjedő bátorságának hősi áldását megéneklek.

རང་ལུས་ལྟ་སྟ་མ་ཐོབ་པར།
གཞན་གྱི་ལྟ་སྟ་སྟོམ་པས་ན།
གཞལ་གཟིགས་ཡོང་བ་དཀའ་མོ་རེད།

Míg önnön tested isteni formát nem ér el,
S mások isteni formáján meditálsz,
A látás megértése nehezen jön.

རང་སེམས་ཆོས་སྤྱི་མ་ཐོབ་པར།
སྟིང་རྩེ་རྒྱལ་མ་སྟེན་ན།
སྟོང་ཉིད་སྟོམ་པ་དཀའ་མོ་རེད།

Míg önnön tudatod a *Dharmakáját* nem éri el,
S ha az együttérzés elmédben nem születik,
Az ürességen meditálni nehéz.

རང་སེམས་བྱོང་བོ་མ་བརྟུལ་བར།
ཉོན་མོངས་དུག་ལྷ་མ་སྤངས་ན།
གཞལ་རྒྱུད་འདུལ་བ་དཀའ་མོ་རེད།
[ML-391-392.]

Önérzeted le nem győzvén
Ha nem veted el az öt méreg szénvét,
A tudatot megfegyvelmezni nehéz.

84 Congkhapa Lobzang Dagpa (t. *tsong kha pa blo bzang grags pa*, 1357–1419), nagy tibeti tanítómester, a *gelug* hagyományvonal alapítója.

85 Amdo és Kham (t. *a mdo, kham*s).

86 Az epikus hős.

སྟོན་དབྱས་གཙང་མོ་བོའི་གཡས་ཟུར་ན།
གསེར་སེར་པོའི་ལུ་ཆ་གཉིས་ཡོད།
དཔོན་ཆས་བསོད་ཆེ་ནི་དེ་དོན་རེད།

Felső Ü-Cangban a Dzsowótól jobbra
Kétrészes aranszárga *lanca*⁸⁷ írás,
Szerzetesek érdemének jele ez.

སྤང་བྱ་ནག་ཁེ་བའི་གཡོན་ཟུར་ན།
ཤིང་ཙན་དན་ནག་པོའི་ཕྱིས་ཤིང་ཡོད།
ཁྱ་ཆོང་བསོད་ཆེ་ནི་དེ་དོན་རེད།

Alsó Kínában a kereskedőtől balra
Fekete szantál számolófa,⁸⁸
Kínai kereskedők érdemének jele ez.

བོད་ཁ་བ་ཙན་གྱི་ཐུག་སྟོན་ན།
རྒྱང་ཉིད་དར་ལྗོག་ཆ་གཉིས་ཡོད།
བོད་སྤྱོད་བསོད་ཆེ་ནི་དེ་དོན་རེད། [ML-69]

Havas Tibet mélyében
Egy pár *lungtás*⁸⁹ imazászló,
Tibet szerencsésjének jele ez.

དགོས་འདོད་ཡིད་བཞིན་ནོར་བུ་འདི།
ལྷ་མའི་དབུ་ལྷའི་ཏྲོག་གི་རྒྱན།
སངས་རྒྱས་བསྟན་པ་དར་བའི་རྟགས།

A minden vágyat teljesítő drágakő⁹⁰
A Láma sapkájának dísz,
A Tan elterjedésének a jele ez.

འཆི་མེད་ཆེ་ཡི་བདུད་ཕྱི་འདི།
ལྷ་མའི་ཆེ་བུ་ཐུག་གི་རྒྱན།

A halhatatlanság nektárja
A Láma kezében lévő halhatatlanság vázájának
a dísz,
A hosszú élet jele ez.

འགྲོ་བའི་ཆེ་ཐག་རིང་བའི་རྟགས།

རིག་པ་གནས་ལྷའི་ཡོན་ཏན་འདི།
ལྷ་མའི་སྤྱི་ཡི་ཐུགས་གྱི་རྒྱན།
སེམས་ཙན་འགྲོ་དོན་མཛད་པའི་རྟགས། [ML-81-82]

A megértés öt helyének az erénye
A Láma testének és tudatának dísz,
Az élőlények hasznára cselekvés jele ez.

ཕར་གྱི་རི་འདི་གསེར་གྱི་རི།
ཚུར་གྱི་རི་འདི་དབུལ་གྱི་རི།
གསེར་དབུལ་གཉིས་ཀྱི་འཛོམས་དང་ན།

Az a hegy ott egy aranyhegy,
Ez a hegy itt egy ezüsthegy,
Ha az aranyat, ezüstöt összegyűjtöm,

87 A *lanydza* egy olyan írásmód, amelyet hagyományosan a szanszkrit és névárí nyelvek írására használnak Nepálban (ahol *rañjanā* vagy *kuṭilā* a neve). A tibeti kultúrában a *lanydzát* a tibeti szövegekben, epigráfiában, művészeti alkotásokban stb. használják szanszkrit szöveg címek és mantrák írására. <https://sites.google.com/view/chrisfynn/home/other-scripts/lanydza-script>, <https://collab.its.virginia.edu/wiki/tibetan-script/Lanydza.html> [megtekintve 2025.05.20.]

88 Abakusz, melynek a kínai változata a *szuan-pan*, ami inkább a szorobánra hasonlít. Tibetbe valószínűleg Kínából érkezett. <https://kb.osu.edu/server/api/core/bitstreams/5ec33729-835c-5b97-8993-f6ea84bd7617/content> [megtekintve 2025.05.20.]

89 Szélló. Szerencsét és érdemeket jelképező szimbólum, melynek képe többek között az imazászlókon szerepel, magát az imazászlót is *lungtának* (t. *rlung rta*) nevezik.

90 A kívánságteljesítő drágakő (sz. *cintāmaṇi*).

ལྷ་སའི་རྩོ་ལ་ཞལ་གསེར་འབྲུལ།
 ཡར་གྱི་རི་འདི་གོས་གྱི་རི།
 རྩུར་གྱི་རི་འདི་དར་གྱི་རི།
 གོས་དར་གཉིས་ཀ་འཛོམས་དང་ན།
 ལྷ་སའི་རྩོ་ལ་མནལ་བ་བཟའ་འབྲུལ།

A lhászai Dzsowónak⁹¹ aranyborításként felajánlom.
 Az a hegy ott bársonyhegy,
 Ez a hegy itt selyemhegy,
 Ha a bársonyt, selymet összegyűjtöm,
 A lhászai Dzsowónak *khatagként*⁹² felajánlom.

ཡར་གྱི་རི་འདི་བྱོ་ཡི་རི།
 རྩུར་གྱི་རི་འདི་ནས་གྱི་རི།
 གྱོ་ནས་གཉིས་ཀ་འཛོམས་དང་ན།
 ལྷ་སའི་རྩོ་ལ་མཆུལ་འབྲུལ། [ML-81-82]

Az a hegy ott búzahegy,
 Ez a hegy itt árpahegy,
 Ha a búzát, árpát összegyűjtöm,
 A lhászai Dzsowónak *mandalaként* felajánlom.

སྟོད་དབུས་གཙང་གསེར་གྱི་མཚོད་རྟེན་རེད།
 བ་སླ་མ་མགོ་གི་ཉི་ཟླ་རེད།
 རང་བཟ་རྩུང་སྟེད་གྱི་བང་རིམ་རེད།
 ཆོས་ཀྱན་རེག་ཁོག་གི་གཟུངས་འབྱུག་རེད།

Felső⁹³ Ü-Cang egy arany *sztúpa*,
 Tetejének Napja s Holdja a Láma,
 Közepének⁹⁴ szintje a kis szerzetes,
 Belsejének mantrája a mindent átható Tan.

སྤུང་བྱ་ནག་དབུས་གྱི་མཚོད་རྟེན་རེད།
 རང་གོང་མ་མགོ་གི་ཉི་ཟླ་རེད།
 རང་དམག་མི་སྟེད་གྱི་བང་རིམ་རེད།
 ལག་མཚོན་ཆ་ཁོག་གི་གཟུངས་འབྱུག་རེད།

Alsó Kína egy ezüst *sztúpa*,
 Tetejének Napja s Holdja a Császár,
 Közepének szintje a hadsereg,
 Belsejének mantrája kezükben a fegyver.

91 Két Dzsowo (t. *jo bo*), azaz Buddha szobor van Lhászában. Az egyik a Dzsowo Cshenmo (t. *jo bo chen mo*), ami Sákjamuni Buddhát ábrázolja. A szobor Szongcen Gampo (t. *srong bstan sgam po*) kínai feleségének, Wenchengnek (k. 文成) a hozománya volt, és eredetileg a lhászai Ramocshe (t. *ra mo che*) templomban kapott helyet, majd feltehetőleg Szongcen Gampo halála után került át a Dzsokhang templomba (t. *jo khang*), vagyis akkor még Rasza Thülñang Cuglhakhang-ba (t. *ra sa 'phrul snang gtsug lha khang*). A másik a Dzsowo Mityö Dordzse (t. *jo bo mi bskyod rdo rje*) pedig Aksóbhja Buddha (sz. Akšobhya) szobra, amit Szongcen Gampo másik, nepáli felesége, Thicün (t. *khri btsun*) hozott hozományként magával 622-ben. Eredetileg ez a szobor került a Dzsokhangban elhelyezésre, illetve magát a templomot is neki építették. Később a két szobrot kicserélték, a Dzsowo Cshenmo került a Dzsokhangba. (Dowman 1988: 41-60.) A népdalokban a Dzsowo névvel általában Sákjamuni Buddha szobrára referálnak.

92 Tisztelet jeleként felajánlott, a nyakba tett „sál”.

93 A *me* (t. *smad*) (alsó vagy kelet, olykor dél) és *tö* (t. *stod*) (felső vagy nyugat) földrajzi megkülönböztetést használják Tibet különböző részeire, illetve Kínára. Ü-Cangra (t. *dbus gtsang*) és Lhászára (t. *lha sa*) általában felsőként referálnak (t. *stod dbus gtsang*, *stod lha sa*), Amdóra (t. *a mdo*) és Kínára általában alsóként (t. *smad a mdo*, *smad rgya nag*).

94 A tibeti a „fej” és „derék” szavakat használja, ahogy ezt gyakran teszi például a kolostorok, *sztúpa*, a sátor és a hegy részeinek megnevezésekor, mintegy antropomorfizálva az adott építményt vagy képződményt. Ezeket a nyelvi kifejezéseket a kognitív nyelvtudomány a „testesültség” (a. *embodiment*) elméletével magyarázza, miszerint a fogalmak kialakulását saját testi tapasztalataink befolyásolják, hiszen érzékszerveinken keresztül érzékelve a minket körülvevő világot, a gondolkodásunk a testi tapasztalatokból nyert vizuális sémákra fog épülni.

ནང་ཁྲོམ་པ་དྲུང་གི་མཆོད་རྟེན་རེད།
 ནང་པ་ཁུ་མགོ་གི་ཉི་ཟླ་རེད།
 ནང་ན་ཟླ་སྟེང་གྱི་བང་རིམ་རེད།
 ལྷ་ཅི་རིག་ཁོག་གི་གཟུངས་འཕྲུག་རེད། [ML-72]

Az ünnepség⁹⁵ egy kagyló⁹⁶ sztúpa.
 Tetejének Napja s Holdja az apa és a nagybácsi,
 Közepének szintje a barátok,
 Belsejének mantrája a körtáncdal.⁹⁷

སྟོད་རྒྱ་གར་བྱང་ཆུབ་ཤིང་དྲུང་ནས།
 མགོན་ཆུལ་བ་ཤུག་ལུ་པ་འཁྲུངས།
 ཆོས་མདོ་སྒྲགས་བརྒྱུད་ཀྱི་བཞི་སྟོང་གསུངས།
 བསྟན་ཡུན་རིང་མི་ཉམས་སྦྱིད་ཅིག་ཡོད།

A felső⁹⁸ indiai Bódhi-fa mellett
 Született a Győzedelmes Oltalmazó Sákjamuni.
 Nyolcvannégyezer szútra és tantra tanát tanította,
 Örömteli, hogy régóta nem hanyatlik a Dharma!

གནས་པོ་ཏ་ལ་ཡི་ཤོ་བྲང་ན།
 ལྷ་འཕགས་མཆོག་སྤྱན་རས་གཟིགས་དབང་བཞུགས།
 ཆོས་མ་ཁི་ཡི་གེ་དྲུག་མ་གསུངས།
 ཤི་དམུལ་བར་མི་སྤང་སྦྱིད་ཅིག་ཡོད།

A szent Potala palotában
 Él a legfőbb Avalókitésvara.
 A hatszótágú mantra tanát tanította,
 Örömteli, hogy a halálba és pokolba nem hullott!

ཤར་ཅོང་ཁའི་སྤྱིམ་རི་མཐོན་པོ་ནས།
 རྩེ་རྒུལ་བ་ལྷོ་བཟང་གྲགས་པ་འཁྲུངས།
 ལམ་བྱང་ཆུབ་རིམ་པའི་ཆོས་ཤིག་གསུངས།
 ལས་རྒྱ་འབྲས་མི་ནོར་སྦྱིད་ཅིག་ཡོད། [ML-100-101]

A keleti Congkha Tyeri⁹⁹ hegyén
 Született a nemes Loszang Daga,¹⁰⁰
 A Megvilágosodás Útjának tanát tanította.
 Örömteli, hogy a tettet, okot, következményt nem
 keverjük.

95 A *khrom* elsődleges jelentése piac, vásár, sokadalom, viszont a népdalokban összejövetel, ünnepség értelemmel rendelkezik. A dalokban gyakran szereplő kifejezés a *nang khrom pa*, ami az olyan összejövetelekre utal, ahol a fontos családtagok, barátok jelen vannak, tehát egy bensőségesebb hangulatú ünnepség (szóbeli közlés: Nyima Tsering, Budapest 2025.)

96 A kagyló (t. *dung*) a buddhizmus egyik szimbólumaként fontos szerepet tölt be a népdalok képi világában is. Értéke szimbolikusan egyenlő az arannyal és az ezüsttel, ragyogó fehér színe miatt olyan jelenségek metaforájaként és jelzőjeként szokták használni, mint a Hold (t. *dung dkar zla ba*) vagy egy szép fogsor (t. *dung gi so sgo*).

97 A körtáncdal (t. *rtse rig*, *rtsed rig*, *a rtсед*) ünnepségeken, mint például esküvő, újév, előadott dal, és nem feltétlenül kísérik táncsal. A dal ünnepi jellegét mutatja a résztvevők – a legtiszteltebb vendégek az idős férfirokonok, az apák és nagybácsik, ezért említik őket a legmagasabb szinten a Nap és Hold metaforájaként, illetve az átlagos rokonok, barátok, akiket a középső szinten említ a dal – felsorolása.

98 A felső itt nem északot jelent, hanem a korábban már említett irányjelzés, ami inkább metaforikus értelemben a „tisztelt, jobb, felsőbb” jelentésekhez kapcsolódik, tehát Indiához is, mint a buddhizmus hazájához, vagy Lhasához, ami Tibeti többi részéhez képest központi szerepet tölt be.

99 Congkhapa tágabb születési helye, kínai nevén Babao Shan (k. 八宝山), azaz Nyolc kincs-hegy. A hegy északi oldalán található Congkhapa szűkebb születési helye, a mai Kumbum Kolostor (t. *sku 'bum byams pa gling*). A hegy a Congkha-hegylánc (t. *tsong kha ri rgyud*) egyik tagja. (Béres 2025: 127.)

100 Congkhapa.

Vitadalok (t. *glu shags*):

གསང་བདག་དཔལ་རིའི་ཞིང་ཁམས་ན།
ཨོ་རྒྱན་པད་མ་ཁྲི་ལ་བཞུགས།
རིག་འཛིན་སྤྱོད་གིས་མཐའ་ནས་བསྐྱོར།
སྤྲུགས་པ་འབྲུམ་གིས་སྤྱོད་གཡོག་སྤྲུབ།
འདི་ཡང་ཡང་སྤྲུབ་གི་སྤྱོན་ལམ་འདེབས།

གཡུ་ལོ་བཞོན་པའི་ཞིང་ཁམས་ན།
མ་རྩེ་བཅུན་སྤྱོད་མ་ཁྲི་ལ་བཞུགས།
མཁའ་འགྲོ་སྤྱོད་གིས་མཐའ་ནས་བསྐྱོར།
ལྷ་མོ་འབྲུམ་གིས་སྤྱོད་གཡོག་སྤྲུབ།
འདི་ཡང་ཡང་སྤྲུབ་གི་སྤྱོན་ལམ་འདེབས།

ཤར་ཙོང་ཁའི་སྤྱོད་རིའི་མཐོངས་འོག་ན།
རྩེ་སྒོ་བཟང་གྲགས་པ་ཁྲི་ལ་བཞུགས།
བན་ཚུང་སྤྱོད་གིས་སྤྱོད་གཡོག་སྤྲུབ།
ནང་དགེ་ལུག་འབྲུམ་གིས་མཐའ་ནས་བསྐྱོར།
འདི་ཡང་ཡང་སྤྲུབ་གི་སྤྱོན་ལམ་འདེབས། [AG-40-41]

ཀ་
ནངས་མ་མོའི་ཉི་ཙེ་བྲག་ལ་ཤར།
བྲག་དམར་བོ་ན་བཟང་ཕྱོན་འདྲ་རེད།
རྩེ་སྒོ་མ་ཁྲི་ལ་བཞུགས་འདྲ་རེད།
འདི་འདྲ་འདྲའི་བྲག་རི་ཡག་བོ་ཞིག

ཉིན་གུང་ཉི་མ་སྤང་ལ་ཤར།
སྤང་མེར་བོ་མར་ཁུ་འབྲུལ་འདྲ་རེད།
གསེར་མེར་བོ་མཚོད་མེ་སྤྲུགས་འདྲ་རེད།
འདི་འདྲ་འདྲའི་སྤང་སྤྱོད་ཡག་བོ་ཞིག

A Szangdag Dicső Hegy Tiszta Földön¹⁰¹
Orgyen Pema¹⁰² ül a trónon.
Ezer *vidjádharma*¹⁰³ veszi körbe,
Százeezer jógi szolgálja,
Imádkozom, hogy újrászülessen!

A Türkizszirom Tiszta Földön¹⁰⁴
A Szent Tárá ül a trónon.
Ezer *dákiní* veszi körbe,
Százeezer istennő szolgálja,
Imádkozom, hogy újrászülessen!

A keleti Congka Tyeri orma alatt
A nemes Lobzang Dagpa ül a trónon.
Ezer kis szerzetes szolgálja,
Százeezer novícius veszi körbe,
Imádkozom, hogy újrászülessen!

Ka:¹⁰⁵
A hajnali nap sziklára hull,
A vörös szikla, mint ruhát öltve,
Mintha trónján ülő láma lenne,
Gyönyörű az ilyen szikla!

A déli nap a mezőre hull,
A sárga mező, mint vaj örvénylik,
Mintha mécsesbe öntött vaj lenne,
Gyönyörű az ilyen mező!

¹⁰¹ Padmaszambhava Buddha Földje.

¹⁰² Padmaszambhava.

¹⁰³ A *nyingma* vonal tantrikus mestere (sz. *vidyādhara*), aki magas szintű tudással rendelkezik a jelenségek valós természetével kapcsolatban.

¹⁰⁴ Fehér Tárá (sz. *Sitatārā*) Buddha Földje.

¹⁰⁵ Ez egy felelgetős formában előadott vitadal. Nem kérdés-felelet jellegű a szöveg, hanem inkább egy adott témára adott reakció a második szakasz. A dalok a két fél közötti versengés eszközei.

དགོང་ཕྱི་རྩི་ཉི་མ་ལྟ་ལ་ཤར།
 རྒྱ་གཙང་པོ་མེ་ལོང་ཕྱིས་འདྲ་རེད།
 འདི་ལྟ་ལ་མཆོད་པ་ལུ་འདྲ་རེད།
 འདི་འདྲ་འདྲའི་རྒྱ་བོ་ཡག་པོ་ཞིག། [AG-37-38]

ཁ་
 རན་མུ་རྩི་ཉི་འདྲ་བྲག་ལ་ཤར།
 བྲག་དམར་པོ་ལྟ་སྤྱ་བ་ཞེངས་འདྲ་རེད།

ཉིན་གུང་གི་ཉི་འདྲ་རྒྱ་ལ་ཤར།
 རྒྱ་གཙང་པོ་མཆོད་པ་ལུ་འདྲ་རེད།

དགོང་ཕྱི་རྩི་ཉི་འདྲ་ནགས་ལ་ཤར།
 རགས་བྱ་རྩོད་སྤོས་སྤོན་སྤོན་འདྲ་རེད། [AG-37-38]

བན་ཆོས་ཡོད་སེམས་དང་ཆོས་མེད་སེམས།
 བན་ཆོས་ཡོད་སེམས་འདི་སེར་པོ་གསེར།
 གསེར་མགར་བས་བརྟུངས་ན་རྩི་ཡག་རེད།

བན་ཆོས་ཡོད་སེམས་དང་ཆོས་མེད་སེམས།
 བན་ཆོས་མེད་སེམས་འདི་ནག་པོ་ལྷགས།
 ལྷགས་མགར་བས་བརྟུངས་ན་རྩི་ནག་རེད། [AG-21-22]

Az esti nap a folyóra hull,
 A tiszta folyó, mint tükör csillog,
 Mintha az isteneknek áldoznánk,
 Gyönyörű az ilyen folyó!

Kha:
 A hajnali nap sziklára hull,
 A vörös szikla, mint istenek szobra.

A déli nap a vízre hull,
 A tiszta víz, mint felajánlott áldozat.

Az esti nap az erdőre hull,
 A sűrű erdő, mint meggyújtott füstölő.

A Dharmát értő és nem értő szerzetes lelke:
 A Dharmát értő lelke sárga arany,
 Az arany, ha üti a kovács, egyre szebb.

A Dharmát értő és nem értő szerzetes lelke:
 A Dharmát nem értő lelke fekete vas,
 A vas, ha üti a kovács, egyre feketébb.

Szerelmi dalok (t. *la gzhas*):

དགུང་ཨ་ལྷན་ཡིད་བཞིན་ནོར་བུ་རེད།
 འབྲུག་པོ་རྒྱུང་ནོར་བུའི་བྱ་ཆ་རེད།
 ཆར་བབས་ནོ་ནོར་བུའི་དངོས་གྲུབ་རེད།
 འབྲུག་གྲགས་ནོ་བསམ་པའི་དོན་འགྲུབ་རེད།

A kék ég egy kívánságteljesítő drágakő,
 A kissárkány¹⁰⁶ a drágakő dísz,
 Mikor esik az eső, az a drágakő áldása,
 Mikor zeng a sárkány, az a kívánság
 beteljesülése.

106 A sárkány a mennydörgés metaforája a népdalokban.

ཕྱེ་ཆེན་པོ་ཡིད་བཞིན་ནོར་བུ་རེད།

རྩལ་ཆུང་ལོ་ནོར་བུའི་བྱ་ཆ་རེད།

ཆོག་བཤད་ནོ་ནོར་བུའི་དངོས་བྱུང་རེད།

རྩལ་ཆེ་ནོ་ནོར་བུའི་དོན་འགྲུབ་རེད། [AL-121.]

དབྱང་ཨ་ཕྱོག་ལྷ་ཁང་ལྷོ་སྐྱོ་རེད།

ཐྱིན་དཀར་པོ་ལྷོ་ཡི་སྐྱོ་བྱུང་རེད།

འབྲུག་ལྷང་ལོ་ལྷ་བྱུག་ཆ་མ་རེད།

ཆར་ཐང་ང་བབས་ན་དངོས་བྱུང་རེད།

ཕྱེ་ཆེན་པོ་ལྷ་ཁང་ལྷོ་སྐྱོ་རེད།

ཁྱང་ཆེ་བ་ལྷོ་ཡི་སྐྱོ་བྱུང་རེད།

རྩལ་ཁྱེད་གཉིས་ལྷ་བྱུག་ཆ་མ་རེད།

ཁ་ལ་ལ་བླངས་ན་དངོས་བྱུང་རེད། [AL-174.]

ལུལ་པ་མ་གཤེར་གི་མཚོད་ཉེན་རེད།

ཕོ་ང་ཆོ་མགོ་གི་ཉི་ཟླ་རེད།

སྐྱན་བྱེད་ཆོ་སྐྱོད་གི་བང་རིམ་རེད།

ཞེ་སྐྱང་བ་སྐྱོག་ཤིང་བུམ་པ་རེད།

ལུལ་པ་མ་གཤེར་གི་སྐྱུ་དབང་རེད།

ཕོ་ང་ཆོ་མགོ་གི་གཤེར་ཉོག་རེད།

སྐྱན་བྱེད་ཆོ་སྐྱུ་གསུང་ཐུགས་ཉེན་རེད།

ཞེ་སྐྱང་བ་སྐྱོག་ཤིང་བུམ་པ་རེད། [AL-174]

ལྷ་བྱམས་པའི་ཞལ་ངོ་མཇལ་དུས།

དབྱལ་དཀར་པོའི་དབྱལ་རྒྱུ་ནང་ང་།

དུང་དཀར་པོའི་སྒྲོང་གསེས་བཙུགས་ཡོད།

A nagy közösség¹⁰⁷ egy kívánságteljesítő
drágakő,

A kis kedves a drágakő dísze,

Mikor beszél, az a drágakő áldása,

Mikor játszik,¹⁰⁸ az a kívánság beteljesülése.

A kék ég egy templom déli kapuja,

A fehér felhő a déli kapu őrzője,

A zöld sárkány¹⁰⁹ az istenek különleges
gyermeké,

Ha eső hullik a földre, az áldás.

A nagy közösség egy templom déli kapuja,

A játszó barátok a déli kapu őrzői,

Mi ketten, szeretők, az istenek különleges
gyermekéi vagyunk,

Ha *la la-t*¹¹⁰ éneklünk, az áldás.

Otthon a szülők arany *sztúpák*,

Mi, fiúk vagyunk tetejének Napja, Holdja,

Ti, lányok vagytok közepének szintje,

Szeretetünk az oszlopa.

Otthon a szülők arany tetők,

Mi, fiúk vagyunk tetejének aranydísze,

Ti, lányok vagytok a test, beszéd és tudat
támasza,

Szeretetünk az oszlopa.

Mikor Maitréja előtt imádkozom,

A fehér-ezüst mécsesstartóba

Kagylószínű kanócot teszek,

107 A tibeti a *sde* szót használja, ami a *sde ba* rövidítése. Ez jelenthet falut is, a legkisebb közigazgatási egységet, viszont nomád környezetben inkább több szálláshely alkotta közösség. Mivel a falu fogalmához inkább az európai falu képe kapcsolódik, talán szerencsésebb a közösség szó használata.

108 Gyakran használt kifejezés az amdói szerelmi dalokban (t. *la gzas*) a „játék/játszik”. Ez egyaránt jelenti a flörtölést, ismerkedést, és az éneklés általi szórakozást.

109 Mennydörgés.

110 Az amdói szerelmi dalok (t. *la gzas*) gyakran a *la la* felütéssel kezdődnek, így a „*la la-t énekelni*” ezekben a dalszövegekben a *la gzas* éneklést jelenti.

གསེར་མེར་པོ་མར་ཁུ་སྒྲགས་ཡོད།
 འོད་ལམ་མེར་མར་མེ་སྒྲོན་ཡོད།
 ཕྱག་འཆལ་ལེ་གསོལ་བ་འདེབས་དུས།
 སྤྱིག་ཉེས་པ་བཤགས་དགོས་ཞུས་ཡོད།

ལོ་བཙེ་ལཱི་རོགས་ལོར་འགྲོགས་དུས།
 སེམས་ཡ་རྩེད་གངས་དཀར་དཀྱིལ་ལ།
 ཆོག་དོན་ཆེན་མནའ་ཞིག་བསྐྱལ་ཡོད།
 ཉགས་ཕུ་བྱང་ནང་ནས་བརྗེ་ཡོད།
 མགོ་སྐྱེས་ཐོག་གཅིག་ག་བཞག་ཡོད།
 བྱིས་གཅིག་ག་སྒྲོན་ལམ་རྒྱག་དུས།
 དོན་དམ་པ་འབྱུང་དགོས་ཞུས་ཡོད། [AL-180]

ངའི་སྐྱེ་ཡི་དབུལ་དཀར་གཞུ།
 འདིའི་ནང་གི་སྐྱེས་བདུན་རིལ་བུ།
 ལྷ་ཨོ་རྒྱན་པད་མས་གནང་ནི།
 སྟོང་ས་སྐྱ་དཔོན་གིས་སྤྲུགས་ཡོད།
 ཁྱོད་དགོ་གི་ཟེར་ན་ཁྱོད་ལྟེ།
 རོགས་གཞན་ན་མི་སྟེར་ཁས་ལོངས།

ངའི་ལག་གི་བ་སོ་ཐེང་བ།
 འདིའི་ནང་གི་བྱི་བྱེད་རྒྱན་ཆ།
 དབུལ་དཀར་པོ་བྱིན་ནས་ཉེས་ནི།
 [...]
 ཁྱོས་དགོ་གི་ཟེར་ན་ཁྱོད་ལྟེ།
 རོགས་གཞན་ན་མི་སྟེར་ཁས་ལོངས། [AL-204]

ངས་མདང་དགོང་མི་ལམ་ཐེངས་གསུམ་མིས།
 སྟོང་དབུས་གཙང་ཡུལ་ལ་ཐོན་ནི་མིས།
 ཞུ་བུང་ལེ་ཕྱག་གསུམ་འཆལ་ནི་མིས།

མགོ་སྐྱེས་རེ་ཆོ་བོར་མངལ་ནི་མིས།
 སྐྱེས་ལེ་ནམ་མཁའ་ལངས་དུས་ན།
 ངའི་མདང་དགོང་མི་ལམ་སྟོང་བ་རེད།
 ཆོ་སེར་པོར་དད་གི་བག་ཆགས་རེད།

Sárgán aranyló vaját öntök,
 Ragyogó vajmécesem felajánlom,
 S mikor kezemet összetéve imádkozom,
 Vétkeim megbocsátását kérem.

Mikor találkozom tizenöt éves kedvesemmel,
 Hófehér lelkem közepében
 Értékes fogadalmat viszek,
 Jeleket a ruhauijamból adok,
 Fejemet a párnára hajtom,
 S mikor otthon imádkozom,
 Céloom teljesülését kérem.

Nyakam körül fehér-ezüst amulett,
 Ebben hét életnyi ereklyegolyó,
 Ogyen Pema¹¹¹ isten adta,
 A *szatya* vezető mantrája van benne,
 Ha azt mondog, kell, neked adom,
 Ígérem, hogy más barátnak nem adom.

Kezemben elefántcsont olvasó,
 Ebben korall számológyszem van,
 Fehér ezüstért vettem,
 [...] ¹¹²
 Ha azt mondog, kell, neked adom,
 Ígérem, hogy más kedvesnek¹¹³ nem adom.

Múlt éjjel három álmod láttam,
 Felső Ü-Cangban jártam,
 Álmomban kalapom levéve háromszor
 leborultam,
 Álmomban a Dzsowo előtt meghajoltam,
 Mikor a hajnali ég felvirradt,
 Éjjeli álmom üres lett,
 Aranyló Dzsowo iránti hitem maradt csak.

111 Padmaszambhava.

112 Hiányos szöveg.

113 A tibeti a *rogs* szót használja, aminek jelentése egyaránt lehet „barát, kedves, szerető.” Itt az első és a második versszakban különböző jelentésekkel alkalmazza ugyanazt a szót.

ངས་མདང་དགོང་མི་ལམ་ཐེངས་གསུམ་མིས།
 རྩེ་ཆེན་པོ་འོ་ཤོང་ང་ལོང་ནི་མིས།
 ཁ་བདག་ལ་རོགས་ལོར་ཐུག་ནི་མིས།
 ལུས་གདན་ཐོག་གཅིག་ན་ཡོད་ནི་མིས།
 ཟུ་ས་ལ་ནམ་མཁའ་ལངས་དུས་ན།
 ངའི་མདང་དགོང་མི་ལམ་སྟོང་བ་རེད།
 རོགས་དགའ་ལོ་དུན་གི་བག་ཆགས་རེད། [AL-245]

ཉོད་དབུས་གཙང་ཆོས་ས་ཆོས་ལུལ།
 རྩེ་ཆེན་པོ་ཉི་མ་ཤར་འདྲ།
 རྩེ་ལྷ་མ་ཉི་ཐེར་འཕྲོས་འདྲ།
 གསུང་སྟན་མོ་བདུད་ཅི་བབ་འདྲ།
 ཆོ་བྱི་མའི་སྐྱབས་ས་རེ་ས།

ས་རྩེ་ཆེན་ཅི་ས་ཅི་ལུལ།
 རྩེ་ཆེན་པོ་གཡུང་རྒྱུ་སྟོང་བཞི།
 རོགས་རྒྱུང་ལོ་མེ་ཉིག་གང་འདྲ།
 ཆོག་སྟན་མོ་དྲི་བསུང་འཐུལ་འདྲ།
 ཆོ་གཅིག་གི་སྐྱབས་ས་རེ་ས། [AL-31]

Múlt éjjel három álmot láttam,
 Álmomban a nagy közösségben jártam,
 Álmomban kedvesemmel találkoztam,
 Álmomban testünk egy ágyban,
 Mikor a hajnali ég felvirradt,
 Éjjeli álmom üres lett,
 Szeretett kedvesem emlékének lenyomata itt
 maradt.

Felső Ü-Cang a Dharma földje,
 Az arany Dzsoowo akár a ragyogó nap,
 A Láma akár a nap sugara,
 Kellemes tanítása akár a hulló nektár,
 Óvjon ez a következő életben!

Nagy közösség a játék¹¹⁴ földje,
 A nagy közösség akár a négysarkú szvasztika.
 Kis kedvesem akár a nyíló virág,
 Kellemes szava akár a szálló illat,
 Óvjon ez az egész életben!

Jari Aszo dalok (t. *ya ri a bsod*):

ཁྱོད་ཀྱན་མཁྱེན་འཇམ་དབྱངས་བཞད་པ།
 ཁྱོད་མི་མཁྱེན་རྒྱ་གཞུགས་མེད་གི།

ཁྱོད་མི་མཁྱེན་རྒྱ་གཞུགས་ཆད་ཡོད།
 ཁྱོད་ས་ཐོབ་བྱང་རྒྱུ་སེམས་དཔལ།
 ཁྱོད་སྐྱེས་བུ་དམ་ཆེན་ཆེན་པོ།
 བྱང་ཆོས་རྩེ་ཁོར་པོ་ལུལ་ན།

Te bölcs Dzsamjang Zsepa,¹¹⁵
 Nincs ok, mit ne ismernél,

Egyáltalán nincs ok, mit ne ismernél,
 Elérted a *bódhisattva* szintjét.
 Te nagy Damcsen,¹¹⁶
 Az északi Dharma-mester sárga földjén.

114 A „játék” szó itt a flörtölésre, ismerkedésre, daléneklésre vonatkozik.

115 A Labrang Kolostor (t. *bla brang bkra shis 'khyil*) mindenkori apátja. A hagyományláncolat első tagja a kolostor alapítója, Dzsamjang Zsepe Dordzse (t. *'jam dbyangs bzhad pa'i rdo rje*, 1648–1722) volt. A dal egy magasztaló dal (t. *bstod glu*), ami a kolostor apátját dicséri.

116 Haragvő isten, Jama (t. *gshin rje*) egyik megjelenési formája. Az istenség a hagyomány szerint segítő szerepet töltött be az első Dzsamjang Zsepa életében, amennyiben hozzásegítette őt a Ganden Nyengyü (t. *dga' ldan snyan rgyud*) hagyományláncolat elnyeréséhez. (<https://treasuryoflives.org/biographies/view/Jamyang-Zhepai-Dorje/6646> utoljára megtekintve: 2025.04.30.).

ཡང་ཚེས་གྲ་ཆེན་པོ་སྤྱིང་ན། ཡང་བྱ་བུ་རྩེ་མོ་བོ་བཏབ་ན།	Jang! A nagy kolostoregyüttesben Jang! Egy korallfa lett ültetve.
ཡང་དགེ་འདུན་བྱེ་བ་ཚླགས་ན། ཡང་དམ་པའི་གདམས་ངག་འཛིན་ན།	Jang! Tízmillió szerzetes gyűlt össze, Jang! A szent szóbeli átadást megkapták.
ཁྱིའི་བཞེན་པའི་སྲོག་ཤིང་ཚས་རེད། ཁྱེད་ཐར་བའི་བདེ་ལམ་བསྐྱར་ན།	Szilárd tartóoszlopod a Dharma, A megszabadulás boldog útját járod.
ཁྱེད་ཐར་མདོ་རྒྱ་མཚོ་ཚས་རེད། ཡང་རིགས་བྱག་སྒྲིས་བ་ལེན་ན།	Megszabadulásod óceánja a Dharma, Jang! Ha a hat létformába született.
ཡ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་སྐུ་འདྲ། ཡང་རྒྱལ་ཁབ་ཅེ་མོ་ཙམ་ཞིག།	Jang! A kínai császár szobrához vagy hasonló, Jang! Ez egy felső birodalom.
སྐྱིད་བསམས་པའི་ལས་ལ་བགྱི་གི། བྱ་ཆེན་པོ་སྲོག་ལ་རེས་གི།	Boldogságot gyűjtő tetteket teszel, Nagyszerű fiú, ki az életet szomjazza.
མ་མེས་ཅན་ཁོང་ཚོའི་ལས་རེད། ཡང་དམ་ཆེན་ཚས་ཀྱི་རྒྱལ་བོ།	(Minden) élőlény, ki anyád, ¹¹⁷ értük cselekszel, Jang! Damcszen Tankirály.
ཁྱེད་སྐུ་འཁོར་སྤུམ་བུ་བྱག་བྱ། སྤྱོད་གཡས་འཁོར་ལམ་རིམ་ལྗོངས་ཆེན།	Kíséreted háromszázhatvan, Jobb oldaladon a <i>Lamrim</i> ¹¹⁸ nagy szövegei,
སྤྱོད་གཡོན་འཁོར་བཀའ་ཐང་སྤྱང་མ། བཀའ་བླགས་དམ་དམ་པོ་བྱེད་དགོས། [YA-21-22.] ¹²⁰	Bal oldaladon a <i>Kathang</i> ¹¹⁹ őrzői, Ragaskodj a tanításhoz és fogadalmadhoz!

117 A buddhizmusnak arra az alaptanítására utal, miszerint minden élőlény egykor, valamelyik életünkben anyánk lehetett, így irányukba egyforma együttérzéssel kell fordulnunk.

118 Congkhapa: *Lamrim Cshenmo* (t. *lam rim chen mo*).

119 Padmaszambhavának tulajdonított *terma* (t. *gter ma*) szövegek.

120 Ez a *magasztaló dal* (t. *bstod glu*) a Tibetan Endangered Music Project keretében került rögzítésre, de mostanáig az alábbi linken kívül sehol nem publikálták (a linkre Gerald Roche töltötte fel 2007-ben): https://ia801603.us.archive.org/22/items/Yari_Aso_Song_Descriptions/YariAsoSongNotes.pdf (utoljára megtekintve: 2025.05.01). A dalt Savo Dhöndub Dordzse (t. *sha bo don 'grub rdo rje*) és Kelvang Csi (t. *skal dbang skyid*) vette fel 2007-ben a Kínai Népköztársaság Szecsuán-tartományában, Acsi (t. *a skyid*) faluban.

Felhasznált szakirodalom

1983. *bod kyi gab tshig phyogs bsgrigs. A collection of 179 Tibetan riddles.* (Reproduced from the 1981 Kokonor People's Publishing House edition). Dolanji H.P. (India): P.L. Sonam Gyaltzen. – rövidítése az adatoknál: [BOD-sorszám]
1992. *mtsho lho'i dmangs glu. nor bu dbang rgyal* (ed.). Zi ling: Mtsho sngon mi rigs dpe skrun khang: 81–82. [ML-oldalszám]
2007. *mgo log gi dmangs srol rig gnas phyogs bsdus. Golok folk custom and culture collection.* sangs rgyas rgya mtsho (ed.) Chengdu: Chengdu Bajixiang. - rövidítése az adatoknál: [G-oldalszám]
2008. *bod glu nor bu'i rgya mtsho. 'ja' mo gnas brtan tshe ring* (ed.). Kan su'u mi rigs dpe skrun khang. [BG-oldalszám]
2009. *a mdo la gzhas rma klung sgeg mo'i rlabs sgra. ban de tshe ring – bsod nams tshe brtan* (ed.) Kan su'u mi rigs dpe skrun khang. [AL-oldalszám]
- Béres, Judit. 2025. *Qinghai mongoljainak tibeti nyelvű népköltészete – Az amdói népdalok és az a rig vitadalkok.* Doktori disszertáció. Budapest: ELTE BTK.
- Birtalan, Ágnes. 2018. Dsakhchin (West-Mongolian) folksongs with Buddhist content. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* 61(4): 415–429. <http://dx.doi.org/10.1556/AOrient.61.2008.4.1>
- Cüppers, Christoph – Sørensen, P.K. (eds.) 1998. *A Collection of Tibetan Proverbs and Sayings.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag. - rövidítése az adatoknál: [CSC-sorszám] <https://doi.org/10.1023/A:1003731915715>
- Dowman, Keith. 1988. *The Power-Places of Central Tibet: The Pilgrim's Guide.* London: Routledge & Kegan Paul.
- dpa' mkhar rgyal. 2005. *a mdo'i yul du dar khyab che ba'i dmangs glu'i skor rob tsam gleng ba.* In: *Mang tshogs sgyu rtsal.* mtsho sngon mi rigs dpar khang: 102–111.
- Georges, Robert A. – Dundes, Alan 1963. Toward a Structural Definition of the Riddle. *Journal of American Folklore*, 76 (1963), 111–118. Magyar fordítása: *Folcloristica*, 2-3 (1977–1978), 250–271.
- Gossot, Véronique – Robin, Françoise 2019. 108 devinettes du Tibet. (Senga La Rouge illust.) Paris: ASIATHEQUE. <https://sengalarouge.com/en/project/108-devinettes-du-tibet/> [megtekintve 2025.04.11.]
- Kalwangjiyd Gejay (owner of the collection). *A collection of riddles as told by members of the Bayan and Chentsa areas of Amdo.* <https://av.mandala.library.virginia.edu/subcollection/riddles-bayan-and-chentsa> [megtekintve 2025.03.10.] - rövidítése az adatoknál: [LibV-sorszám]

- Kuzder Rita 2010. Válogatás a tibeti közmondások gyöngyszemeiből. In: Filkó Veronika; Kőhalmy Nóra; Smid Mária Bernadett (szerk.) *Voigtloristica: Tanulmányok a 70 éves Voigt Vilmos tiszteletére*. Budapest: ELTE BTK Folklore Tanszék (2010) pp. 200-215.
- Kuzder Rita 2012. *A tibeti proverbiumok klasszifikációja. Áttekintés és rendszerezés*. (ELTE-BTK, Magyar- és összehasonlító folklorisztika doktori program, doktori disszertáció).
- Lakoff, George – Johnson, Mark. 1981. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.2307/430414>
- Lhamo Pemba (ed.) 1996. *bod kyi gdam dpe. Tibetan proverbs*. Dharamsala: The Library of Tibetan Works and Archives. - rövidítése az adatoknál: [LP-sorszám]
- lhun 'grub - Qi Huimin. 2023. Lovely Long-life Son! Living & Singing an Amdo Tibetan Pastoral Life. *Asian Highlands Perspectives* 64. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.10204121>
- Mulzet, O. 2018. Lama Jabb: Oral and Literary Continuities in Modern Tibetan Literature: The Inescapable Nation. London: Lexington Books. 2015. 277 pp. *Arcadia* 53(2): 423–427. <https://doi.org/10.1515/arcadia-2018-0033>
- Rákos, Attila. 2013. Csillagképek a mongoloknál. *Nyelv és nyelvtudomány – nyest.hu* <https://www.nyest.hu/hirek/csillagkepek-a-mongoloknal> [megtekintve 2025.03.10.]
- sangs rgyas bkra shis – Qi Huimin – Stuart, Kevin. 2015. Being Anything and Going Anywhere: An Amdo Tibetan Auto-song-ography. *Asian Highlands Perspectives* 39.
- Taylor, Archer 1939. *A Bibliography of Riddles*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Tshering Dorji. 2007. Khar: The Oral Tradition of Game of Riddles in Tshanglakha Speaking Community of Eastern Bhutan. *Journal of Bhutan Studies* Winter 17. - rövidítése az adatoknál: [TSHE-oldalszám] https://d1i1jdw69xsqx0.cloudfront.net/digitalhimalaya/collections/journals/jbs/pdf/JBS_17_04.pdf [megtekintve 2025. 03. 10.]
- tshe dpal bkra shis – 'jigs byed 'tsho. 2006. *A rig glu shags snyan dbang gso ba'i bdud rtsi*. zi ling: mtsho sngon mi rigs dpe skrun khang. [AG-oldalszám] https://ia801603.us.archive.org/22/items/Yari_Aso_Song_Descriptions/YariAsoSongNotes.pdf [YA-oldalszám]
- Yeshi Lhendup. 2015. Oral Traditions and Expressions. In: Dr. Jagar Dorji (ed.) *Intangible Cultural Heritage of Bhutan*: 1-46. (Chapter One), Thimphu: Graphics. - rövidítése az adatoknál: [YE-oldalszám] <https://dorjipenjore.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/oral-traditions-and-expressions-yeshi-lhendup.pdf> [megtekintve 2025.03.10.]
- Voigt Vilmos. 1998. Kisepikai prózai műfajok. In: Voigt Vilmos (szerk.) *A magyar folklór*: 303–355. Budapest: Osiris.